

GÖTEBORGS UNIVERSITET
SOCIOLOGISKA INSTITUTIONEN

Klassposition och Skolframgång

Exemplet musikundervisningen

Hans Ekbrand
c-uppsats i sociologi
vårterminen 1998

SAMMANFATTNING

Föreliggande uppsats avhandlar problemet att klasstillhörighet samvarierar med skolframgång. Den statliga utredningen *Ursprung och Utbildning* kritiserar för att den i sin analys utgår från de värderingar av kunskaper som institutionaliseras i utbildningssystemet. Den teoretiska effekten av en sådan utgångspunkt blir att social snedrekrytering, eller klasskillnader i skolframgång, endast kan uppfattas som orsakade av andra förhållanden än *själva undervisningen*. En politisk effekt av utredningen kom därför att bli föreställningen att undervisningen inte behöver förändras för att minska den sociala snedrekryteringen.

I motsats till *Ursprung och Utbildning*, görs i uppsatsen de värderingar som utbildningssystemet institutionaliserar, vilka förkortas kulturellt kapital, till undersökningsobjekt. Kulturellt kapital operationaliseras i en rad frågeställningar kring vad som på olika sätt *erkänns som värdefullt* i skolan. Av dessa besvaras frågeställningen om förhållandet mellan den musik, i termer av genrer, som erkänns i skolan respektive de musikmaker elever i olika samhällsklasser har. I kartläggningen av klasskillnader i musiksmak används sekundärlitteratur i form tre undersökningar. Musikundervisningen undersöks med intervjuer av sex musiklärare, samt ett skriftligt material insamlat och upptecknat på de aktuella skolorna, bestående av skriftliga prov, förteckningar över vilka nothäften och skivor/band som fanns på skolorna.

Bilden som tonar fram av förhållandet mellan skolmusiken och elevkategoriernas musik är tydlig. De genrer som är relativt mest omtyckta av elever från arbetarklassen erkänns inte som värda att spela eller att tala om i musikundervisningen. Speciellt tydligt var detta med avseende på det som erkändes som kunskap i musikundervisningen, dvs de skriftliga proven. Inte en enda av de 203 provfrågor, som kategoriserats som relevant för en specifik genre, handlade om någon av arbetarelevernas genrer. Elever från lägre tjänstemannahem har nästan inga för klassen specifika genrer, de uppskattar både arbetarelevernas genrer och genrer relativt mest populära bland elever från de högsta klasserna, och då i synnerhet de senare. Ungefär 80% av de genrespecifika provfrågorna handlade om någon av de genrer som var relativt mest populära bland elever från högre tjänstemannahem och något mindre populära bland elever från lägre tjänstemannahem. Vad gäller utövande av musik i skolan är bilden något mer nyanserad. På grund av betydelseförskjutningar i genren "pop" är det svårt att dra några välgrundade slutsatser om utövandet. Klart är dock att en väsentlig del av undervisningstiden ägnas åt att utöva dels genrer relativt minst populära i arbetarklassen, "60-tals pop", dels genrer som inga elever tycks ha någon större smak för, "vispop".

Eftersom förhållandet mellan den musik som erkänns i skolan och de olika elevkategoriernas musiksmaker ligger i linje med vad som kunde förväntas utifrån samvariationen mellan klasstillhörighet och skolframgång betraktar författaren försöket att förklara denna samvariation med hänvisning till *själva undervisningen* som lyckat.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

BAKGRUND	1
UTGÅNGSPUNKTER OCH BEGREPP.....	3
<i>Skolframgång</i>	<i>3</i>
<i>Rättvis/orättvis skola.....</i>	<i>3</i>
<i>Några teoretiska utgångspunkter</i>	<i>4</i>
<i>Kulturellt kapital.....</i>	<i>6</i>
TIDIGARE FORSKNING	8
<i>SOU 1993:85 Ursprung och Utbildning.....</i>	<i>8</i>
<i>Om förhållandet mellan social snedrekrytering och klasskillnader i skolframgång</i>	<i>8</i>
<i>Effekter av att utgå från dagens skola.....</i>	<i>9</i>
<i>Sverker Lindblads delrapport.....</i>	<i>13</i>
FRÅGESTÄLLNINGAR	19
<i>Utveckling av frågeställningarna</i>	<i>21</i>
METOD	25
<i>Avgränsningar</i>	<i>25</i>
<i>Material</i>	<i>26</i>
<i>Skillnaden mellan högstadiet och gymnasiet vad gäller musik.....</i>	<i>26</i>
<i>Operationalisering av erkännande</i>	<i>26</i>
<i>En undersökning av musikundervisningen.....</i>	<i>27</i>
<i>Urval</i>	<i>28</i>
<i>Intervjumallen</i>	<i>29</i>
RESULTAT: MUSIK TILL VARDAGS OCH I SKOLAN	32
A. FORSKNING OM KLASSKILLNADER I ELEVERS MUSIKSMAK ...	32
<i>Spelar rocken någon roll?.....</i>	<i>32</i>
<i>Urval och kategorier, Operationaliseringar</i>	<i>32</i>
<i>Om seriös och kommersiell musik.....</i>	<i>33</i>

<i>Bjurströms resultat</i>	35
<i>Skola-fritid-framtid</i>	36
<i>Från diskotek till hypotek</i>	39
B. EN UNDERSÖKNING AV MUSIKUNDERVISNINGEN	43
<i>Intervjusvaren</i>	43
<i>Musiklärarna</i>	43
<i>Musikundervisningen</i>	44
<i>Det skriftliga materialet</i>	52
<i>Innehållet i proven</i>	53
<i>Förteckningar över skivor och band</i>	55
<i>Förteckningar över noter</i>	58
C. JÄMFÖRELSE MELLAN RESULTATEN FRÅN A. OCH B.	59
<i>Arbetarklass</i>	59
<i>Lägre tjänstemän</i>	62
<i>Högre tjänstemän (akademiker)</i>	64
SLUTSATS OCH DISKUSSION	69
LITTERATURLISTA	73

BAKGRUND

Uppgiften som jag tagit mig an är att förklara samvariationen mellan klasstillhörighet och skolframgång. Att framgång i skolan hänger samman med elevernas samhällsklass är ett välkänt fenomen.¹ Anledningen till att jag valt denna uppgift är ett missnöje med hur en statlig utredning *förklarat* denna samvariation. Som jag ser det är det ovetenskapligt att försöka förklara denna samvariation på något annat sätt än att man jämför verksamheten i skolan med klassmässigt betingade skillnader i elevers liv utanför skolan, och att man i denna jämförelse framställer skolan respektive elevernas liv utanför denna som enbart *empiriska* fenomen, som sociala fakta, som praktiker *utan värde*. Problemet med den statliga utredningen var att den betraktade de kunskaper som skolan idag lär ut som *värdefulla*, det vill säga självklart givna, så att det *politiska* förslaget att definiera om de kunskaper som skolan ska lära ut för att förändra samvariationen mellan klass och skolframgång *uteslöts på förhand*. En politisk effekt av utredningen kom således att bli förställningen att verksamheten i skolan inte behöver förändras för att minska den sociala snedrekryteringen.

Det är i polemik med en sådan föreställning som jag skrivit denna uppsats. Syftet är i första hand att arbeta fram en begreppsapparat för

¹ T.ex. Ingrid Jönsson et al: *Skola-fritid-framtid*, Studentlitteratur, Lund, 1993, s 76; *Utbildningsstatistik årsbok* 1995, SCB, Stockholm, 1995, s 40f samt s 90ff.; *Social*

att göra jämförelser mellan verksamheten i skolan och klasskillnader i elevers liv utanför skolan. I uppsatsen kan mina frågeställningar ses som resultatet av det arbetet. Resterande delen av uppsatsen, ungefär två tredjedelar av textmassan, utgör ett exempel på en sådan jämförelse. Där jämförs musikundervisningen i skolan med klasskillnader i musikmak.

UTGÅNGSPUNKTER OCH BEGREPP

Skolframgång

Mitt ämne är förhållandet klass och skolframgång. Med *skolframgång* avser jag flera aspekter i förhållandet mellan individer och utbildningssystemet: *bedömning*, dvs utbildningssystemets bedömning av individen, som lämpligen kan mätas med betyg; *upplevelse*, dvs individen subjektiva upplevelse av tiden i skolan, som kanske bäst undersöks med hjälp av intervjuer. Vidare bör även *karriär*, dvs individens karriär i utbildningssystemet, hur lång utbildning får individen och vilken status har individens utbildning jämfört med andra utbildningar ingå i begreppet skolframgång

Jag använder begreppet skolframgång *relativt*, dvs varje elev kan sägas ha ett visst mått av skolframgång *jämfört med andra elever*.

Rättvis/orättvis skola

Rättvis skola är inte ett vetenskapligt begrepp, det är begrepp som jag använder för att motivera inriktningen på denna uppsats.

Det är min uppfattning att så länge man kan skönja mönster i förhållandet mellan klass och skolframgång, så länge kan man säga att skolan är orättvis med avseende på klass.

Individernas inställningar till, eller ambitioner med, skolan bör inte betraktas som på förhand givna, utan som om de växte fram i mötet

mellan individerna och skolan, dvs att individers inställningar till skolan ses som ett resultat av förhållandet mellan verksamheten i skolan och deras livsmiljöer utanför skolan, vilket kan ändras genom att ändra verksamheten i skolan. Det är alltså orimligt att definiera skolan som rättvis om den ger eleverna vad de vid ett visst tillfälle säger sig vilja få ut av skolan eller vad de förväntar sig av den, ty detta vore vare sig mer eller mindre än vad de, givet sina vid detta tillfället gjorde erfarenheter, betraktar det som rimligt att hoppas på.

Några teoretiska utgångspunkter

Forskning om skolan måste utgå från en explicit samhällsteori, annars kan den officiella ideologin komma att utgöra forskningens implicita utgångspunkt. Skolpolitikens ambitioner, eller lärares intentioner eller beskrivning av verksamheten i skolan, är inte goda utgångspunkter för forskningen eftersom skolan har viktiga effekter i resten av samhället som riskerar att försvinna ur blickfånget om man utgår från den syn på sig själv som skolan, och människorna där, utvecklats. Det finns all anledning att misstänka att de verkliga villkoren för och effekterna av skolans verksamhet skiljer sig från de som människorna i denna verksamhet själva uppfattar.²

En utgångspunkt för denna uppsats är att *värderingar är sociala fenomen som har effekter på fördelningen av status över olika grupper*. De värderingar som skolan institutionaliserar kommer i denna text att

² Se t.ex. Boel Berner, Staf Callæwert & Henning Silberbrandt, (eds): *Skola, ideologi och samhälle*, Wahlström & Widstrand, Stockholm, 1977, s 10 och Staf Callæwert & Ulf P Lundgren: "Undervisningsforskning och social reproduktion", i Svante Lundberg, Staffan Selander & Ulf Öhlund (eds): *Jämlikhetsmyt och klassherravälde*, Bo Cavefors bokförlag, 1976, s 77f.

betraktas som sociala fenomen vars konsekvenser är intressanta att studera. Endast genom att bryta med dem, dvs att betrakta dem som enbart empiriska fenomen, kan man som sociolog få upp ögonen för dessa värderingars effekter. *Min utgångspunkt är att samvariationen mellan klass och skolframgång kan och måste förklaras som en effekt av dessa värderingar.*³

Pierre Bourdieu har i ett stort antal undersökningar, bland annat om utbildningsväsendet, utvecklat en begreppsapparat som kan vara fruktbar att använda i detta sammanhang. Bourdieus centrala begrepp fält, kapital och habitus betraktar jag som i första hand användbara för att beskriva statuskamper, vilket jag delvis har ambitionen att göra. Fältbegreppet är dock mindre lämpligt att använda för mitt ämne.⁴ Fältbegreppet är användbart för att beskriva, som *kamper*, olika aktörers agerande för att vinna de andra aktörernas erkännande. Men mycket av den dynamik och de strider som säkerligen kan sägas känneteckna den sorts fält som Bourdieu undersökt, t.ex. modeskaparnas fält, författarnas fält, eller det ekonomiska maktfältet, saknas i skolan. Vad som där ska erkännas, dvs vilka värderingar skolan ska institutionalisera, bestäms inte av de som är verksamma i skolan, utan avgörs av ämnesexperter,

³ Varje tes om "orsaker" har ideologiska effekter sådana att det som sägs vara "orsaken" tenderar att uppfattas som det man bör förändra, styra eller påverka. Utan dessa effekter vore talet om "orsaker" meningslöst. Detta innebär dock inte på något vis att teser om orsakssamband, eller effekter, kan avfärdas som "ideologiska"; det är omöjligt att avfärda föreställningen om orsakssamband. Det enda man kan göra är att ersätta vissa föreställningar om vad som är orsak med andra

⁴ Fältbegreppet skulle vara användbart för att förklara hur det gick till när de distinktioner som idag utgör kulturellt kapital kom att uppnå denna grad av erkännande, men det är inte ämnet för denna uppsats.

tjänstemän och politiker.⁵ Ett fält i Bourdieus mening däremot, har autonomi i så motto att vad som där ska erkännas som värdefullt avgörs internt, dvs av fältet självt.

Kulturellt kapital

Jag har använt uttrycket ”de värderingar som skolan institutionaliserar”. Bourdieu använder begreppet *symboliskt kapital* för att beteckna det som erkänns som värdefullt i ett givet sammanhang. *Kulturellt kapital* är symboliskt kapital som erkänns som värdefullt i stor utsträckning, och dessutom åtminstone i någon mån erkänns som värdefullt av en del aktörer som inte själva har det. Kulturellt kapital erkänns, av de som inte själva besitter det, som värdefullt på ett sätt som inte motsvaras av något erkännande av det som inte är kulturellt kapital från de som besitter kulturellt kapital.

Som jag ser det kan *kulturellt kapital* användas för att beskriva det fenomen som jag velat fånga med uttrycket ”de värderingar som skolan institutionaliserar”, och jag kommer i fortsättningen av denna text att använda detta dessa begrepp omväxlande, för att variera språket.⁶ Jag använder alltså kulturellt kapital så att det omfattar långt mer än det

⁵ Det vore naivt att tro att vad som faktiskt erkänns som värdefullt i skolan skulle inskränka sig till, eller ens stämma överens med, det som fastslås av politiker och tjänstemän. Lärarnas klasshabitus är givetvis mycket betydelsefullt för vilka egenskaper som kommer att erkännas som värdefulla och belönas i skolan; varje politisk strategi för förändring av skolan måste för att vara effektiv hantera detta faktum.

⁶ Med "skolan" menar jag inte enbart grundskolan och gymnasiet utan hela utbildningsväsendet inklusive de akademiska institutionerna, dvs hela det system av institutioner som i moderna samhällen har auktoritet att avgöra vad som är kunskap.

som i vardagligt tänkande kallas "kultur", dvs sådant som teatrar, museer, konserter, litteratur, etc.⁷

Jag vill dock betona att det finns en risk att kapitalbegreppet uppfattas positivt värdeladdat, att man glömmer att kapital konstrueras som värdefullt i ett bestämt sammanhang, dvs att detta kapital inte är värdefullt eller positivt i sig.⁸ Det gäller att ställa sig utanför det sammanhang i vilket kulturellt kapital är värdefullt, dvs att betrakta värderingar som enbart empiriska sociala fenomen. Det faktum att skolan belönar de elever som visar prov på kulturellt kapital måste betraktas som ett problem, inte som en tautologi.

Det som är problematiskt med att kulturellt kapital erkänns i skolan är att elevernas *habitus*, som delvis betingats av deras klasstillhörighet, svarar i så olika grad mot detta kapital, dvs elevernas habitus leder dem att agera på ett sätt som, av lärarna, uppfattas svara olika mycket mot de distinktioner, som vi kallar kulturellt kapital. Habitus är de varaktiga dispositioner som är en människas förkroppsligade erfarenheter. Klasshabitus, som kommer att användas i denna text, är de för en klass gemensamma och särskiljande dragen i individernas habitus.

Hypotesen som ska undersökas i denna uppsats kan nu formuleras så här. *Samvariationen mellan klass och skolframgång kan förklaras med förhållandet mellan olika klasshabitus och det kulturella kapital som belönas i skolan.*

⁷ I SOU 1993:85 *Ursprung och Utbildning*, s 213, operationaliseras 'kulturellt kapital' (i utredningen satt inom citationstecken) med två mått. För det första mer än två hyllmeter böcker, daglig tidning, tv etc för det andra om föräldrarna ofta brukar gå på teatrar, konserter eller museer.

⁸ När man använder begreppet kulturellt kapital tvingas man tala i termer av "mer" och "mindre", där man kanske snarare, för att betona det godtyckliga konstruktionen av dess värde, borde tala om "avstånd" eller "skillnad".

SOU 1993:85 Ursprung och Utbildning

Jag kommer att utgå från en statlig utredning om social snedrekrytering till högre studier, *Ursprung och Utbildning*. Den kommer att kritiseras och jag kommer att kommentera den genomgång av tidigare forskning som gjorts i och på uppdrag av utredningen.

Om förhållandet mellan social snedrekrytering och klasskillnader i skolframgång

Ursprung och Utbildning handlar alltså om social snedrekrytering till högre studier. Social snedrekrytering innebär, i *Ursprung och Utbildning*, att barn från olika samhällsklasser rekryteras till högre utbildning i olika utsträckning.⁹ Som jag definierat begreppet skolframgång: *karriär* inom utbildningssystemet, *betyg* och *upplevelse* av utbildningstiden, blir förhållandet mellan social snedrekrytering och klasskillnader i skolframgång nästan *identiskt vad gäller orsaker*, dvs nästan allt som påverkar den sociala snedrekryteringen påverkar också klasskillnader i skolframgång i samma utsträckning.

⁹ *Ursprung och Utbildning*, s 35.

Frågan om förhållandet mellan skolframgång och social bakgrund redogörs för på några få sidor i *Ursprung och Utbildning* där man bl a sammanfattar resultaten från en litteraturgenomgång som Sverker Lindblad gjort på utredningens uppdrag.¹⁰

Effekter av att utgå från dagens skola

Utifrån mina teoretiska utgångspunkter vill jag kritisera de forskare som tar för givet de värderingar som dagens skolsystem institutionaliserar.¹¹ Sådana förgivettaganden förstärker de institutionaliserade värderingarnas auktoritet genom att få dem att framstå som självklara, bl.a. genom att dölja deras skiftande förhållande till olika grupper i samhället, t.ex. samhällsklasser och kön. Sådana förgivet-taganden döljer skolkulturens *godtycklighet*. Effekterna blir följande:

- Skolans viktiga roll i fördelningen av status avslöjas inte.
- De nuvarande styrkeförhållandena i statuskamperna förstärks.

I *Ursprung och Utbildning* tar författarna upp att de utgår från de värderingar som dagens skola institutionaliserar.

vi [har] i stort sett tagit den nuvarande skolans mål och funktioner som givna, framför allt funktionen att värdera individers kunskaper och färdigheter. Detta är en [...] problematisk avgränsning eftersom vissa

¹⁰ De aktuella sidorna är 46-48, 120, 208-209, 214, 263-266, 394-396. Lindblads litteraturgenomgång heter "Skolkarriär och levnadsbana. Om elevers erfarenheter av ungdomsskolan och rekryteringen till högre studier" och ingår i Eriksson, Robert & Jonsson, Jan O. (eds): *Sorteringen i skolan*, 1994, Carlssons, Stockholm.

¹¹ I detta stycke kommer jag i första hand att använda uttrycket "de värderingar som skolan institutionaliserar" för att verkligen tydliggöra att det handlar om värderingar.

menar att ett rimligt sätt att minska den sociala snedrekryteringen är att förändra dessa mål.¹²

I ett sammanfattande kapitel i slutet återkommer man till denna utgångspunkt.

står orsakerna till den sociala snedrekryteringen att finna i vad som sker varje dag i klassrummen? Vår genomgång av tidigare forskning - avsnitt 8.1.3 - talar för att så inte är fallet. Det finns knappast någon enkel förklaring till den sociala snedrekryteringen i termer av vilken läroplan som används (inte heller den 'dolda' läroplanen), vilken pedagogik som utövas, vilken typ av utvärdering skolan gör (betyg t.ex.), vilken bakgrund lärarna har, eller hur skolans inre miljö i övrigt är utformad. [varpå följer en fotnot med följande innehåll:] Vi bör påminna om vår allmänna utgångspunkt att grundskolans funktion att förbereda högre studier och den nuvarande värderingen av olika typer av kunskap betraktas som given.¹³

I klartext innebär detta att om vi utgår från att skolan är som den är i dag kan vi inte upptäcka att om skolan skulle vara annorlunda så skulle den sociala snedrekryteringen påverkas.

Argumentet för att utgå från dagens skola är att författarna tror att det är "osannolikt att det nuvarande skolsystemet i detta avseende kommer att förändras i grunden under överskådlig tid".¹⁴ Ett antagande att politiken kommer att vara konservativ används alltså för att legitimera sådan forskning som legitimerar konservativ politik.

Av de två citaten från utredningen ovan framgår att utredarna medvetet utgått från vissa värderingar, men i följande stycke visar jag på formuleringar som tyder på att författarna inte varit helt medvetna om vidden av sina förgivettaganden.

Begreppet *talang* sägs vara svårt att mer exakt bestämma.¹⁵ Problemet är snarare att eftersom ordet *talang* är positivt värdeladdat så

¹² *Ursprung och Utbildning*: 47

¹³ *Ibid*:394.

¹⁴ *Ibid*:47.

¹⁵ *Ibid*:35, not 23.

kommer varje tänkbar definition av begreppet att få effekter för fördelning av status, dvs: de egenskaper som i definitionen tas upp som kriterier på talang tenderar att erkännas som värdefulla även av de grupper som inte själva har dem. Men genom att formulera sig som om talang vore en verklig egenskap, om än svår att "mer exakt" mäta, döljer utredarna värderingars sociala natur och framställer istället vissa värderingar som naturliga eller självklara.

Ordet *begåvning* har ungefär samma effekter. I utredningen används uttrycket *inneboende begåvning*. Som t.ex i följande: "lärarna [gör] redan i dagens skola rimligen [...] allt de kan för att alla elever skall utveckla sin inneboende begåvning".¹⁶ Sådana formuleringar döljer det faktum att begåvning måste *erkännas* som begåvning, att någon med sin auktoritet måste intyga att det verkligen är begåvning. Sådana formuleringar döljer att *skolsystemet auktoriserar lärarna att göra sådana intyganden*.

Följande passage, som för övrigt är hämtad från det tidigare nämnda avsnittet 8.1.3, är intressant, inte i första hand för att den tar de värderingar som institutionaliseras i dagens skola för givna, utan snarare på grund av sin form:

[...] vi utgår från antagandet att barn från tjänstemannahem i allmänhet kommer bättre rustade till skolan - ett antagande som har starkt stöd i de resultat som visats ovan.¹⁷

När en värdering bäddas in i "ett antagande", som dessutom sägs ha starkt stöd i resultat av tidigare forskning, döljs värderingen effektivt. Som sagt är det inte säkert att författarna själva varit medvetna om dessa implicita värderingar.

¹⁶ Ibid:398.

¹⁷ Ibid:263.

Sammanfattningsvis kan sägas att utredarna har, som jag ovan exemplifierat, inte betraktat värderingar som sociala fakta, utan istället utgått från vissa, ibland svårupptäckta, värderingar. Effekterna av sådana förgivettaganden, eller uttalade värderingar, är tvåfaldig: skolans roll i fördelningen av status inses inte och de nuvarande styrkeförhållandena förstärks.

Trots detta brister har de, dock endast i början av utredningen, formulerat rimliga perspektiv. De skriver t.ex.

Studiet av den sociala snedrekryteringen är med nödvändighet en studie av hur individer med olika förutsättningar möter utbildningssystemet. Vårt intresse i det följande kommer i stor utsträckning att ligga i vad eleverna 'har med sig' hemifrån när de kommer till skolan och hur hemförhållandena påverkar dem under skoltidens gång.¹⁸

Notera att på detta stadium skrivs "olika förutsättningar", senare använder man, utan att diskutera förändringen, "bättre förutsättningar" (Se citatet ur avsnitt 8.1.3). Vad som blir av studiet av mötet mellan elever med olika förutsättningar och utbildningssystemet är två summariska genomgångar (sidorna 120-122 samt 263-266) varav den senare är en sammanfattning av Lindblads litteraturgenomgång. På sidan 122 listas några förslag på områden där klasskulturer kan skilja sig åt: sätt att tala, föreställningsvärld, uppförande, seder och vanor m.m. Enligt utredarna finns det en rätt bred internationell litteratur som i valda stycken kan överföras till svenska förhållanden. Denna forskning och några svenska studier har på utredningens uppdrag sammanställts av Sverker Lindblad.¹⁹

Sverker Lindblads delrapport

Jag kommer inte att sammanfatta Lindblads artikel, utan endast ta upp det som jag anser relevant. Lindblads artikel är till övervägande delen en litteraturgenomgång. Vad jag funnit relevant i artikeln är försöken att "belysa vad skillnader i social tillhörighet betyder för konkreta skeenden i skolans värld".²⁰

Jag har tidigare nämnt hur *Ursprung och Utbildning* inleder med formuleringar om "olika förutsättningar", för att glida över i talet om "bättre [och sämre] förutsättningar". I Lindblads artikel förekommer inte så tydliga förskjutningar till normativt språkbruk, vilket kan bero på att han skriver mer utförligt om ämnet och då är det lättare att upptäcka sådana dolda antaganden. På några ställen kan man dock ana sådana förskjutningar.

I följande passage är ordet resurser problematiskt:

Lärarna tar inte hänsyn till den ojämna tillgången till resurser bland eleverna i den tävlan om framgång som sker i undervisningen. Detta i sin tur utgör grundvalen för samspelet mellan social tillhörighet och studieframgång.²¹

Begreppet *resurser* liknar *talang* och *begåvning*, och inte minst ordet *kapital*, de är alla ord som associeras till mängder. Istället för att rikta vår uppmärksamhet mot frågor om erkännandet, t.ex. "Vem erkänner detta som begåvning?" och "Vem erkänner detta som resurser?", pekar begreppen mot frågor om mängder, t.ex. "Hur mycket begåvning har denna elev?" eller "Hur mycket resurser (eller "kulturellt kapital") har elever från arbetarklassen?".

¹⁸ Ibid:47.

¹⁹ Ibid:122.

²⁰ Lindblad:173.

²¹ Ibid:182. Notera att Lindblad i detta citat gör ett refererat av en annan forskares resultat, dock invänder inte Lindblad mot detta sätt att formulera problematiken.

Lindblad verkar inte betrakta frågan om vilken kunskap, eller mer allmänt: vilka egenskaper, som erkänns och belönas i skolan ur ett sociologiskt perspektiv. Han hävdar något om vilken kunskap, eller vilka egenskaper, som *borde* belönas, nämligen sådan kunskap "som bygger på vetenskaplig expertis".²²

Några av de resonemang som Lindblad refererar är dock fullt förenliga med mitt eget perspektiv. Dessa förekommer i avsnittet "Skolans inre arbete och forandet av skolkarriärer".²³

Den forskning som där redovisas undersöker vad som sker i klassrummet och sätter detta i relation till elevernas olika klassbakgrund och kön. Olika forskare har beskrivit det som sker i klassrummet genom att fokusera på olika fenomen. Lingvistiska analyser av olika slag har haft en stark ställning. Följande citat av Ulf P Lundgren, hämtat ur Lindblads genomgång, verkar lovande:

To be able to decode the use of languages is a prerequisite for learning which makes the process more meaningful. Having a social context cognitively similar to the school makes it easier to decode the use of language. Hence the differences between children will increase cumulatively as a result of the teaching process.²⁴

Sådana förklaringar och påståenden är i linje med mitt perspektiv. Det verkar dock som om Lundgrens forskning inte inriktats på överensstämmelser mellan de olika elevkategoriernas socio-kulturella sammanhang (social context), och skolans värld, utan enbart handlat om skolans värld, vilket inte är konstigt då Lundgren försöker förklara varför undervisning utformas på ett visst sätt snarare än varför olika elevkategorier lyckas olika bra.

²² Lindblad:220.

²³ Ibid:200-220.

Även de studier som Lindblad refererar i sin fortsatta framställning saknar, som jag ser det, tillräcklig information om elevernas klassbestämda habitus, eller egenskaper. För att förklara variationer i skolframgång krävs å ena sidan detaljerade uppgifter om hur samhällsklasser skiljer sig och å andra sidan kunskaper om hur skolan fungerar, vad som där belönas, vilka krav som där ställs osv.

Trots dessa brister, som Lindblad själv är medveten om,²⁵ leder resultaten av de studier Lindblad går igenom honom att formulera följande förklaringsmodell:

För elever med större kulturellt avstånd från skolans verksamhet är det svårare att förstå eller acceptera de krav som olika situationer [i skolan] ställer på dem - vilket gör att de framstår som okunniga eller problematiska för dem som har makt att definiera situationen på sitt sätt.²⁶

En modell som jag uppfattar som rimlig. Frågan är bara hur *kulturellt avstånd* ska definieras. Ett försök att definiera detta utgörs av mina frågeställningar nedan.

Som jag uppfattat forskningsläget har alltså inga studier gjorts i Sverige utifrån en förklaringsmodell likt ovan. Bourdieu och Passeron gjorde i mitten av 1960-talet en studie över universitetsstudenter i Frankrike. Författarna uppfattar förhållandet mellan å ena sidan det språk som i skolans ges högt värde och å andra sidan de två sorters språk, som karaktäriserar de två polerna högt och lågt i den franska sociala hierarkin som centrala för samvariationen skolframgång och klass.²⁷

²⁴ Lundgren, Ulf P: *Model Analysis of pedagogical processes*, LiberLäromedel/Gleerup, Lund, 1977, s 227.

²⁵ "I åskilliga studier av undervisningsprocessen och skolans inre arbete är elevernas sociala och kulturella hemvist satt inom parentes eller ges bara som en allmän bakgrund.", Lindblad:205.

²⁶ Ibid:216.

²⁷ "There exist at the two extremities of the scale two well-defined modes of speech: bourgeois parlance and common parlance.", Bourdieu, Pierre & Passeron, Jean-Claude: *Reproduction in*

Bourdieu och Passeron skriver i *Reproduction* ungefär samma sak som Lundgren ovan:

Indeed, one can put forward the hypothesis that the specific productivity of all pedagogical work other than the pedagogic work accomplished in the family is a function of the distance between the habitus it tends to inculcate (in this context, scholarly mastery of scholarly language) and the habitus inculcated by all previous forms of pedagogical work and ultimately, by the family (i.e. in this case, practical mastery of the mother tongue).²⁸

Dessa språkskillnader gäller inte enbart uttal, grammatik etc utan även vilket förhållande till språket som talaren intar.

There is a world of difference between the experience of school that is prepared for by a childhood spent in a family circle where words define the reality of things, and the experience of unreality given to working-class children by the scholastic acquisition of a language which tends to make unreal the things it speaks of because it makes up their whole reality.²⁹

En annan sociolog som menar att språkskillnader av denna typ är viktiga för att förklara samvariationen skolframgång och klass är Basil Bernstein. Hans vid det här laget välkända lingvistiska koder: begränsad respektive utvecklad kod beskriver ungefär den skillnad som Bourdieu & Passeron fäste uppmärksamhet vid i citatet ovan.³⁰ Lingvistiska perspektiv var under en period i början av 1970-talet populära för att förklara klasskillnader i skolframgång. Bourdieu & Passerons bok kom 1970,

Education Society and Culture, 1990 [1970], Sage Publications, London, s 115.

²⁸ Ibid:72.

²⁹ Ibid:119.

³⁰ Bernstein, Basil: "En sociolingvistisk aspekt på socialisation med viss hänsyn tagen till den individuella inlärningsförmågan", i Loman, Bengt (eds): *Barnspråk i klassamhälle*, 1974, LiberLäromedel, Lund.

Bernsteins artikel 1971, Lundgrens bok 1977, dessutom utkom på svenska 1974 och 1976 två antologier om sociolingvistik och reproduktion.³¹ Det saknas dock specifikt svenska undersökningar.³²

Det är dessutom uppenbart att enbart lingvistiska begrepp inte kan vara tillräckligt för att skildra alla skillnader mellan olika klasshabitus som värderas, positivt eller negativt i skolan. De lingvistiska begreppen kan beskriva några viktiga sådana egenskaper, men vi behöver även andra perspektiv.

Ett sådant delvis annorlunda perspektiv är att studera innehållet i undervisningen. Lindblad skriver ett kort avsnitt om innehållet.³³ Utan att visa på några studier som skildrar olika elevkategoriers förhållande till bestämda kunskapsområden hävdar Lindblad att 'Det är svårt att presentera, enkla, välgrundade slutsatser om relationer mellan social tillhörighet, undervisningens innehåll och studieframgång.'³⁴ Om svårigheten beror på att några sådana studier inte gjorts eller om de inte funnit några samband framgår inte av Lindblads text. Den studie som verkar mest intressant i det här sammanhanget är en undersökning utförd av Gunilla Dahlberg, Sten Petterson och Gunnar Åsén, som Lindblad citerar i ett tidigare avsnitt:

Resultaten tyder på att de föreställningar som eleverna förvärvar i familjen och som de bär med sig när de kommer till skolan är olika för elever ur olika sociala skikt. Den undervisning eleverna möter i skolan tycks också ha olika innebörd för olika elever. För vissa elever kommer skolan - genom bl a urval och förmedling av ämnesinnehåll - att väl knyta an till den

³¹ Förutom Lomans antologi översattes 1976 till svenska en danskt antologi redigerad av Gregersen, Frans, Jakobsen, Karen Sonne, Mathiesen, Anders, Olsesen, Henning Sallin, Pedersen, Anette Steen & Rasmussen, Palle: *Klasspråk. Sociolingvistik och utbildning*, Gidlunds.

³² Texterna i Gregersen et al är i sin tur hämtade från USA, Storbritannien och Västtyskland.

³³ Lindblad:216ff.

³⁴ Ibid:219.

symbolmiljö som präglar deras hemförhållanden och ge en kontinuitet i uppfostran, medan den för andra elever kommer att innebära ett brott.³⁵

Några ytterligare studier av förhållandet mellan 'innehållet' i skolan och samvariation mellan klass och skolframgång har jag inte funnit.

³⁵ Dahlberg, Gunilla, Petterson, Sten & Åsén, Gunnar: "Pedagogik och föreställningar om omvärlden", i Bernstein, Basil & Lundgren, Ulf P: *Makt, kontroll och pedagogik*, 1983, LiberFörlag, s 125.

FRÅGESTÄLLNINGAR

Vi kan se på skolan som ett resultat av många kamper som utkämpats genom åren. Olika kulturella element, har vunnit erkännande i skolans värld och uppfattas numera som "allmän kunskap" eller "självkänt uppförande" eller "korrekt svenska". Dessa kulturella element, som alltså belönas i skolan, kan man kalla kulturellt kapital.

Det kulturella kapitalet är dock mycket skevt fördelat över olika samhällsklasser, vilket kan förklara samvariationen mellan samhällsklass och skolframgång. Det behövs undersökningar av förhållandet mellan å ena sidan symboliskt kapital i olika klasser och å andra sidan det kulturella kapital som erkänns i skolan. Mina frågeställningar utgör ett försök att *konkretisera* både det kulturella kapital som erkänns och belönas i skolan och det symboliska kapital som skiljer de olika samhällsklasserna.

- Vad handlar undervisningen om? Vad erkänns av skolan som "kunskap", dvs sant, intressant eller värdefullt att syssla med och prata om? Vad erkänns inte av skolan som "kunskap", dvs sant, intressant eller värdefullt att syssla med och prata om? Vad sysslar olika elevkategorier med när de inte är i skolan, t. ex. i hemmet och bland kamraterna, och vad pratar de om när de inte är i skolan, t. ex. hemma och med kamraterna?
- Hur lär skolan ut kunskap? Vilken pedagogik och vilka undervisningsmetoder erkänns som de "bästa"? Hur lär sig olika elevkategorier saker utanför skolan, t. ex. i hemmet, och bland kamraterna?
- Vilket sätt att tala erkänns som "fint" i skolan? Hur talar lärarna? Vilket sätt att tala accepteras inte i skolan? Hur talar olika elevkategorier utanför skolan, t. ex. i hemmet och med kamraterna? Till vad (eller när) används talet i skolan? Till vad (eller när) använder olika elevkategorier talet utanför skolan, t. ex. i hemmet och med kamraterna?

- Vilka sätt att röra kroppen erkänns som "fina" (dvs leder till att eleven uppfattas som "lugn och ordentlig"³⁶) i skolan? Hur för olika elevkategorier sina kroppar utanför skolan, t. ex. i hemmet och med kamraterna? (Frågan kanske verkar märklig, men tänk på hur viktigt det är att man "sitter still" i skolan, och en del elever kanske har tränats i detta eller har lättare att göra det av någon anledning)
- Vilka kläder erkänns som "fina" i skolan? Vilka kläder leder till att eleven uppfattas som "en buse"? Vilka kläder har lärarna på sig? Vilka kläder har olika elevkategorier själva på sig i skolan respektive utanför skolan? Vilka kläder har deras föräldrar på sig?
- Vilken musik erkänns som "fin" i skolan? Vilken musik kallas "skräpmusik"? Om vilken musik handlar musikämnet? Vilken musik, om någon, lyssnar olika elevkategorier på utanför skolan, t. ex. i hemmet och med kamraterna? Vilken musik, om någon, lyssnar elevernas föräldrar på?
- Vilken litteratur erkänns som "fin" i skolan? Vilken litteratur kallas "skräplitteratur"? Vilken litteratur, om någon, läser olika elevkategorier utanför skolan? Vilken litteratur, om någon, läser deras föräldrar?³⁶

Att behandla alla dessa frågeställningar skulle innebära ett arbete långt större än denna uppsats kan förväntas bygga på, det vore kanske rentav en uppgift för stor för en enskild sociolog. För att begränsa arbetets omfattning har jag använt sekundärkällor. Valet av frågeställningar har i princip helt styrts av förekomsten av sekundärkällor, dvs jag har valt frågeställningar som delvis kunnat besvarats med sekundärkällor. Ungdomsforskningen i Sverige har i stor utsträckning varit inriktad på kultur i snäv bemärkelse, och då i synnerhet musik. Med anledning av detta har uppsatsen avgränsats till en jämförelse mellan musikundervisningen i skolan och klasskillnader mellan ungdomar vad gäller musik.

³⁶ Musik och litteratur ingår som ämnen (litteratur ingår i svenskämnet) i grundskolan. Anledningen till att jag tar upp dessa är att de innehåller en dimension som inte täcks av begreppet "kunskap". "Kunskap" har jag redan tagit upp i de första frågeställningarna, men att lyssna till, eller utöva musik respektive läsa eller skriva litteratur, är aktiviteter som man kan göra utan ha kunskap om musik eller litteratur. Möjligen använder jag nu en alltför snäv definition av kunskap som teoretisk, vilket kan vara ett problem när det gäller att formulera alternativa visioner om skolan.

Denna avgränsning har vissa nackdelar. För det första är musikämnet ett relativt litet ämne, det har helt enkelt få undervisningstimmar. För det andra är musikämnet udda i så motto att det som där belönas endast i liten omfattning belönas även i andra ämnen, i motsats till ett ämne som svenskämnet. Ytterligare en nackdel med just musik är att de flesta inser att musik enbart är en fråga om smak, dvs få hävdar att viss musik skulle vara objektivt bättre än annan, vilket innebär att uppsatsens värde som radikal kritik inte kan bli lika stort som om jag t.ex. hade valt att undersöka 'kunskap', vars värde långt fler skulle påstå inte är enbart en fråga om smak.

Min empiriska undersökning rör de tre första frågeställningarna om musik:

1. Vilken musik erkänns som "fin" i skolan?
2. Vilken musik kallas "skräpmusik"?
3. Vilken musik handlar musikämnet om?

Med hjälp av litteraturstudier kommer jag att besvara följande frågeställning:

4. Vilken musik, om någon, lyssnar olika elevkategorier på utanför skolan, t. ex. i hemmet och med kamraterna?

Frågeställningen om vilken musik elevernas föräldrar lyssnar på kommer inte att tas upp på grund av brist på sekundärlitteratur i ämnet.

Utveckling av frågeställningarna

Jag har formulerat om "vilken musik" till "vilka musikstilar". Detta innebär att jag förbereder en *klassifikation* av musik i olika *musikstilar*. Man ordnar vanligen musik i olika *stilar*, eller med ett annat ord, *genrer*. Det finns ingen "enighet"³⁷ om hur man bör göra indelningen i stilar. Den enighet som ändå kan sägas finnas om indelningen har dessutom förändrats med tiden. Till exempel kallas det som tidigare normalt kallades "hårdrock" nu för tiden "hård rock", "rock" eller "mainstream pop".³⁸

"Oenigheten" om indelningen i stilar har, liksom varje "oenighet", effekter i statuskamper, såtillvida att den person eller grupp, vars indelning erkänns som "rimlig", "riktig", eller "bra", och/eller används i praktiken, stiger i status. Man kan se indelningen i stilar som en sorts kunskap. Frågan: "Vems definitioner och distinktioner vinner gehör?" bör ställas. Vi kan ta musikstilarna "hårdrock" och "klassisk musik" som exempel. En individ som gillar speed metal skulle inte själv nöja sig med att säga "jag gillar hårdrock" utan dela in "hårdrock" i ett antal underkategorier och positionera sig själv bland dem.³⁹ För en individ som inte gillar "hårdrock" blir dessa underkategorier ointressanta. Att tala om "hårdrock" utan att nyansera sig innebär att man inte erkänner "speed metal" som en relevant kategori att tala om.

På motsvarande sätt innebär uttrycket "klassisk musik" att de som uppskattar Schönberg men inte gillar Beethoven får svårare att legitimera sin musiksmak.

³⁷ Enighet är inte ett perfekt ord i detta sammanhang, det implicerar att (o)enigheten är erkänd, omtalad, känd, etc.

³⁸ Bjurström, Erling: *Spelar rocken någon roll*, 1993, Statens ungdomsråd, Stockholm, s 13.

³⁹ Detta har stöd i Bjurströms undersökning. Bjurström skriver att de flesta som i enkäten uppgivit att de är hårdrockare har

"Oenigheten" i indelningen i musikstilar bör sättas i relation till skilda musiksmaker. En musiksmak är, med de begrepp jag använt tidigare, en värdering av musik. Och värderingar är sociala fenomen som har effekter i statuskamper. Erkännandet att en musikstil som man själv inte uppskattar trots detta har värde är ett nederlag i en symbolisk kamp. Ett sätt att minska värdet av musikstilar man själv inte uppskattar är att underkänna utskiljandet av dem från andra musikstilar, dvs att inte använda något ord för dem utan underordna dem en generell kategori, t.ex. "hårdrock".

Det är min uppfattning att man som sociolog har en möjlighet och en skyldighet att i en viss utsträckning distansera sig från de kamper som man analyserar. I den mån det är möjligt skall man undvika att *omedvetet* förbättra någon grupps position i kampen. När det gäller genreindelningar måste man som sociolog vara medveten om att det inte finns någon "naturlig" indelning. Det enda som finns är "erkända" indelningar, och olika sociala grupper ger olika indelningar varierande grad av erkännande. Att använda en genreindelning implicerar att man erkänner just denna indelning. Och ett sådant erkännande står inte på något sätt utanför kampen, utan måste ses som ett i raden av inlägg i densamma.

Det finns ett problem som inte mina frågeställningar tar hänsyn till. Man kan *lyssna till* musik, *spela* musik eller *tala om* musik. Detta är tre ganska skilda aktiviteter och de är säkert olika vanliga i olika sociala grupper.

Frågeställningarna nummer 1. och 3. är så allmänt formulerade att detta inte är något problem. Att spela, lyssna till eller tala om en viss

förtydligat detta genom att lägga till att de är speedare, trashare eller deathmetalare. Bjurström (*Rocken*):147.

musik innebär ett erkännande av den musiken och att musikundervisningen 'handlar om' en viss musik innebär inte nödvändigtvis att undervisningen är inriktad på någon speciell aktivitet. Frågeställning 2. förutsätter att *talet* är viktigt. Frågeställning 4 förutsätter att *lyssnandet* är viktigt.

Det är säkert så att vissa sociala grupper ofta lyssnar, spelar och talar om musik medan andra grupper sällan lyssnar, spelar och talar om musik. Å ena sidan kan det finnas sociala skillnader i fördelningen mellan lyssnande, spelande respektive tal. Å andra sidan kan det finnas asymmetri så att vissa grupper lyssnar, spelar och talar *mer* än andra grupper. Om det finns stora skillnader av den senare sorten så blir själva musikämnets existens problematisk, dvs musikämnet är svårt att definiera så att det inte tenderar att gynna elever med vissa sociala positioner.

METOD

Avgränsningar

Jag har valt att enbart studera grundskolan, inte gymnasiet eller andra skolformer.

Det finns många skolor, men jag skriver "skolan" som om det bara fanns en. Om vi tänker på hur många klassrum, lärare, och elever, hur många skolformer och skolsystem det finns så kan vi misstänka att en del av mina frågor inte kan besvaras med mindre än att man beskriver flera olika sätt som "skolan" (eller skolorna) är på.

Till att börja med vill jag avgränsa uppsatsen till att handla om de *vanligaste* skolformerna. De är viktigast för att flest elever går där. De två klart största skolformerna är grundskolan och gymnasiet. Som jag ser det finns det två nackdelar med att studera gymnasiet och gymnasieelever. För det första går inte alla elever vidare till gymnasiet. Rimligen är det de elever som inte kom bra överens med skolan som slutar efter grundskolan och om jag vill förstå varför de inte kom bra överens med skolan så kan jag ju inte studera en skolform som de inte går i. För det andra är gymnasiet uppdelat i 16 så kallade program och eleverna från olika samhällsklasser väljer olika program. Undervisningen är varierar givetvis också mellan olika program. Det verkar alltså som att *grundskolan* är bäst att studera.

Material

Jag använder två sorters material, primärdata från en undersökning jag själv genomfört samt sekundärdata från tre andra undersökningar.

Skillnaden mellan högstadiet och gymnasiet vad gäller musik

Min egen empiriska undersökning har gjorts på grundskolans högstadium. Det faktum att delar av de sekundärkällor jag använder är undersökningar från gymnasiet borde inte spela så stor roll. Den av undersökningarna som har uppgifter från både högstadieelever och gymnasieelever redovisar skillnader mellan högstadieelever, elever från praktiskt yrkesinriktade, teoretiskt yrkesinriktade samt teoretiskt studieförbredande gymnasielinjer, och endast för en av 19 kategorier, smak för hiphop-musik, avviker högstadieeleverna (årskurs 9) tydligt. Möjligen kan sägas att eleverna i årskurs 9 tenderar att likna eleverna på praktiskt yrkesinriktade linjer, och minst eleverna på teoretiskt studieförbredande linjer, men dessa tendenser är så svaga att följande tolkning knappast har praktisk betydelse. Tendenserna går i den riktning man kunde förvänta sig, eftersom de skulle kunna antas bero på att de elever som inte alls går vidare till gymnasiet mest liknar de elever som återfinns på praktiskt yrkesinriktade linjer, dvs att gymnasieeleverna utgör en selekterad grupp som tenderar att mera likna de högre klasserna än arbetarklassen.

Operationalisering av erkännande

Mina frågeställningar rymmer en ansats till operationalisering av begreppet erkännande. Sekundärlitteraturen skiljer inte mellan att

lyssna, spela, tala om musik, utan koncentreras i huvudsak kring frågan om *smak* för musik, vilket gör att jag inte kunnat ta hänsyn till eventuella klasskillnader på dessa områden. Bjurström delar upp smakbegreppet i lyssnande, intresse och omdöme. Jönsson et al samt Carle & Sjöstrand⁴⁰ använder smak/avsmak. Jönsson et al har därutöver också vissa uppgifter om musikutövande. I mitt frågeformulär ingår en fråga om fördelningen av undervisningstid över lyssnande, utövande och tal om musik, men svaren på dessa frågor har enbart redovisats, inte analyserats.

En undersökning av musikundervisningen

Jag har undersökt musikundervisningen på grundskolans högstadium, dvs årskurserna 7-9. Materialet består av följande:

- Sex intervjuer med musiklärare från fem skolor
- 15 prov och 9 läxförhör, sammanlagt 259 frågor
- En förteckning över vilka noter som fanns på de undersökta skolorna, sammanlagt ett sextiototal poster
- En förteckning över tillgängliga skivor och band från tre av de fem skolorna i undersökningen, sammanlagt 325 poster

Intervjuerna samt proven bedömer jag som klart viktigast, därefter förteckningarna över nothäften och minst viktigt förteckningarna över vilka skivor/band.

Det är lätt att bländas av diagrammens exakthet, men det rimliga är att se dem enbart som ett komplement till de uppgifter som respondenterna lämnat i intervjuerna. Man bör också beakta att det att

⁴⁰ Carle, Jan & Sjöstrand, Per: *Från diskotek till hypotek*, Ungdomsstyrelsen, Stockholm, 1995.

en viss skiva eller ett visst nothäfte finns tillgängligt inte nödvändigtvis innebär att de faktiskt används. För proven är det dock rimligtvis annorlunda, dessa speglar på ett helt annat sätt undervisningens innehåll, för det är praxis att ställa frågor på proven om sådant som tagits upp i undervisningen.⁴¹ En provfråga betraktar jag därför som väsentligt viktigare än ett nothäfte, eller en skiva.

Intervjuerna bandades och tog 30-60 minuter att genomföra. Två planerade intervjuer blev aldrig av, och en av intervjuerna i materialet blev avsevärt kortare än planerat.

Vad gäller proven utgår jag från att jag bara har fått tillgång till en del av de som används, men jag antar att det jag fått utgör ett ganska representativt urval. Detta eftersom respondenterna inte i förväg samlat ihop dem utan gett mej vad de kunde plocka fram utan förvarning.

Från en del skolor saknas någon förteckning, från någon skola finns enbart en förteckning över skivor/band. En del sådana förteckningar är summariska. Jag fick tillfälle att göra dem efter intervjuerna, ibland under stressade former. En av förteckningarna är en kopia på det register som en av respondenterna upprättat och är utförligare än de som jag gjort.

Urval

Jag sökte i första hand skolor vars upptagningsområden inte karaktäriseras av någon etnisk problematik, dvs att relativt många av eleverna och deras familjer inte själva upplever eller av skolpersonalen

⁴¹ Sannolikt svarar mot denna praxis en föreställning om att alla ska ha samma chans att klara proven genom att bemöda sig om att lära sig ett tämligen väldefinierat stoff.

eller andra upplevs som invandrare. Detta för att inte effekter av 'etnicitet' skulle sammanblandas med klasskillnader.

Vidare eftersträvades skolor dominerade av elever från både höga sociala positioner och låga sociala positioner. Skillnader *mellan* skolor är inte relevanta för hypotesen som här ska prövas, men det är en fördel att få vissa skillnader representerade i materialet. Om skolorna skiljer sig åt, men hypotesen stämmer för samtliga så har hypotesen klarat en strängare prövning än om skolorna i undersökningen inte skilde sig åt. Respektive skola karaktäriseras med avseende på upptagningsområdets sociala sammansättning i samband med att respondenterna presenteras (s 44).

Intervjumallen

Intervjumallen innehåller två avsnitt: ett om musikundervisningen och ett om musiklärarna. Det senare avsnittet är mindre viktigt, tanken var att information om musiklärarna indirekt skulle kunna ge ytterligare information om musikundervisningen.

Fråga 1: *"Hur fördelar sig undervisningstiden över de tre kategorierna tal om musik, lyssnande till musik respektive utövande av musik?"*

Fråga 2: *"Vilken sorts prov används?"* Jag frågade även om jag kunde få några prov som exempel. Proven i skolan har effekten att vissa kunskaper uppvärderas medan andra kunskaper osynliggörs.

Fråga 3: *"När ni talar om musik, vilka genrer/musikstilar talar ni då om?"* I anslutning till denna fråga så frågade jag även: *"Vilka läroböcker (om några) använder ni?"* I den mån de

använder sig av läroböcker är dessa ett lätt sätt att få reda på vilka musikstilar som diskuteras.

Fråga 4: *"Vilka skivor/band finns på denna skolan? Tar lärarna och eleverna med sig egna skivor/band?"* Jag är intresserad av vilka musikstilar de lyssnar på, men jag tror att om jag skulle fråga dem direkt vilka musikstilar de lyssnade på, så skulle jag inte få några bra svar, för lyssnandet är, föreställer jag mej, inte en regelbunden, organiserad och planerad aktivitet, så lärarna skulle nog inte ha klart för sej vad de brukar lyssna på. Jag fick själv se skiv- och bandsamlingarna och skriva upp vilka titlar som fanns.

Fråga 5: *"När ni spelar, vilka musikstilar brukar ni spela då?"* Två följdfrågor var *"Vilka instrument finns på skolorna? Vilka noter finns?"* Vilka instrument, och viss mån vilka noter, som finns tillgängliga och vilka som inte finns tillgängliga spelar naturligtvis roll för vilken musik man *kan* spela i skolan. Ytterligare en följdfråga var *"Vad spelas på uppvisningar o dyl. i skolan?"*. Att en genre spelas offentligt i skolan är ett erkännande av denna genre.

"Kan du beskriva din musikaliska historia: både utövande och lyssnande. Hur är det nu? Vilka genrer tycker du sämst om?" De genrer som musiklärarna själva tycker sämst om kommer antagligen att dels få mindre uppmärksamhet i undervisningen och dels bli omnämnda i mer negativa ordalag än de genrer som musiklärarna själva uppskattar.

"När och varför bestämde du dig för att bli musiklärare? Vad har du för utbildning? (vad har de flesta musiklärare för utbildning?) Läser man på

musikhögskolan eller lärarhögskolan? Finns det möjligheter att först läsa musikhögskolan och sedan hoppa in på lärarhögskolan? Är de blivande musiklärarna en avskild grupp på musikhögskolan? Om du skulle välja vad skulle du helst arbeta som: musiker eller lärare i något annat ämne än musik?" Anledningen till att jag undrar om de känner sig som lärare eller musiker är att jag tror att den som känner som musiker kan antas ha ett personligt förhållande till olika musikgenrer som borde påverka den lärarens undervisning. Om musiklärarna har ett sådant förhållande till musikstilar blir deras personliga preferenser och sociala position mer intressanta än om musiklärarna är mer lärare än musiker, dvs om de har ett mindre personligt förhållande till undervisningens innehåll. Åtminstone tidigare (60- 70-talen) har det uppfattats som ett problem att de personer som utexaminerats från musikhögskolorna inte varit speciellt intresserade av att ta tjänster som musiklärare.⁴² Detta pekar i riktning mot att musiklärarna är mer musiker än lärare.

Tycker du att det är rimligt att en musikgenre ska ges uttrymme i musikundervisningen i proportion till hur populär den genren är? Dvs ju mer populär desto mer tid.

⁴² Gabrielsson, Ingemar: "Behövs musikundervisning?", s 16, i *Musikundervisning i omvandling*, Musiklärarnas riksförening, 1976.

RESULTAT: MUSIK TILL VARDAGS OCH I SKOLAN

A. FORSKNING OM KLASSKILLNADER I ELEVERS MUSIKSMÅK

Här kommer jag att referera tre undersökningar: Erling Bjurströms *Spelar rocken någon roll?*; Jan Carle och Per Sjöstrands undersökning *Från diskotek till hypotek* och *Skola-fritid-framtid* av Ingrid Jönsson, Mikael Palme, Göran Arnman och Mats Trondman. Bjurström använder material från 1991-92, Jönsson et al från 1986, Carle & Sjöstrand från 1993. Mitt material är från 1996, men förteckningarna över skivor/band samt nothäften omfattar säkert poster som anskaffats för ett antal år sedan och inte används längre. När man jämför resultaten i sekundärlitteraturen är det min uppfattning att samstämmigheten är så stor att man kan bortse från att de gjordes vid olika tillfällen.

Spelar rocken någon roll?

Urval och kategorier, Operationaliseringar

Erling Bjurström gjorde årskiftet 1991/92 en undersökning där 666 elever på tre gymnasieskolor i Göteborg fick besvara en enkät. Bjurström delar in sitt material på fyra olika sätt: klass, kön, etnicitet och gymnasielinje.

Respondenterna i Bjurströms undersökning fick uppge moderns och faderns yrke och Bjurström har sedan klassificerat dessa enligt den s.k. SEI-indelningen. I sin analys använder Bjurström tre kategorier som han kallar: "arbetarklass", "lägre medelklass" respektive "högre medelklass". Dessa tre kategorier är sammanslagningar av klasser i SEI-indelningen.⁴³

Musiksmak delar Bjurström in i tre aspekter: lyssnande, intresse och omdöme.

Om seriös och kommersiell musik

Bjurström använder Bourdieus fältbegrepp⁴⁴ och menar att det finns en klar skiljelinje i musikens fält så att detta delas i ett fält för seriös musik och ett fält för kommersiell musik. En fundamental skillnad mellan dessa fält är att produktionen i fältet seriös musik styrs av estetiska värderingar medan produktionen i fältet kommersiell musik, som är ett storskaligt produktionsfält, styrs av ekonomiska motiv.⁴⁵

Följande institutioner/agenter räknas till fältet seriös musik: Musikhögskolan, musikteater institutioner, symfoniorkestrar och soloartister, de musikkritiker som rapporterar om dessa

⁴³ Bjurström (*Rocken*):44. Bjurström har också en kategori där studerande, pensionärer, hemarbetande och arbetslösa ingår, men denna kategori ingår inte i redovisningarna av det empiriska materialet. Bjurström analyserar sitt material även med avseende på andra kategoriseringar än klass, men det är inte relevant för denna uppsats.

⁴⁴ Fältbegreppet används av Bourdieu för att definiera den arena inom vilken kamper pågår. För mer information se t.ex. Broady, Donald: *Sociologi och Epistemologi*, 1991 [1990], HLS Förlag, Stockholm, s 266 ff och Bjurström (*Rocken*):67. I den här uppsatsen är jag bara intresserad distinktionen som Bjurström skapar mellan "kommersiell" och "seriös" musik.

⁴⁵ Bjurström (*Rocken*):22.

institutioner/ager, de tidningar där detta sker, skivbolag som ger ut denna musik samt konserthus.⁴⁶

Fältet kommersiell musik utgörs av bl a följande: MTV, skivbolagen, vissa radiostationer/radioprogram, skivaffärerna, artister/band, musikkritiker som rapporterar om dessa och de tidningar där detta sker, arrangörer av konserter.

Det seriösa fältet styrs alltså av estetiska värderingar. Det har en relativ autonomi och det vi kallar "estetiska värderingar" är de symboliska kapitaltillgångar fältet förfogar över, och som krävs för att man ska kunna delta i kamper på detta fält.

Till den seriösa musiken räknar Bjurström: klassisk musik, opera, jazz, traditionella visor, annan improviserad musik än jazz. Dessa stilar utövas bl a på musiklärarutbildningarna och den kommunala musikskolan.⁴⁷ Uppdelningen i en estetisk och en kommersiell "pol" är, enligt Bjurström, tydlig i skolans musikundervisning.

De musikformer och -traditioner som ligger nära den estetiska polen ingår sedan lång tid tillbaka i skolans musikundervisning, medan de som ligger nära den kommersiella negligeras eller ägnas ett betydligt mindre intresse. Detta lägger grunden till ytterligare en motsättning mellan å ena sidan musik som skolämne och å andra sidan som fritidssysselsättning eller -intresse. Skolmusiken representeras av den musik som utgör en del av eller ligger nära den estetiska polen, medan fritidsmusiken utgör en del av eller ligger nära den kommersiella polen.⁴⁸

Bjurström tar upp två saker som talar för att skillnaden mellan seriös musik och kommersiell musik har minskat på senare år. För det första kommenteras numera kommersiell musik i tidskrifter och på de flesta dagstidningarnas kultursidor utifrån estetiska värdegrunder. För det

⁴⁶ Gränserna för fältet är en av stridsfrågorna i fältet, Ibid:67.

⁴⁷ Ibid:68.

⁴⁸ Ibid:69. Enligt min hypotes borde olika elevkategoriers fritidsmusik ligga på olika avstånd från skolmusiken.

andra har den kommersiella musiken blivit ett legitimt forskningsobjekt i musik-, samhälls-, och kulturvetenskap.⁴⁹

Skillnaderna inom den kommersiella musiken är stora, menar Bjurström som jämför gruppen U2 med dansbandsmusik. U2 tillskrivs ofta, trots enorma kommersiella framgångar, ett estetiskt värde, till skillnad från dansbandsmusiken.⁵⁰

Bjurströms resultat

När Bjurström själv sammanfattar sina resultat med avseende på socioekonomisk bakgrund (klass) och lyssnande samt intresse nämner han följande musikstilar som mer populära i högre medelklassen:

- a) klassisk musik, opera, jazz och musicals, vilka han kallar etablerade övergripande genrer.
- b) rockmusik, 60-tals rock, folkrock, punk och svartrock,⁵¹ vilka han beskriver som etablerade äldre genrer inom populärmusiken.⁵²

Bjurström menar att "klassiska" musikstilar tenderar att uppskattas av elever från övre och lägre medelklass till skillnad från elever från arbetarklass.

⁴⁹ Ibid:70.

⁵⁰ Ibid:71.

⁵¹ Svartrock (eller gotisk rock, eller postpunk) kan eventuellt sägas vara en ny genre.

⁵² Följande genrer utgör enligt Bjurström undantag i så motto att de är äldre etablerade genrer inom populärmusiken, men mindre populära av ungdomar från högre tjänstemannaklass: heavy metal, hård rock och reagge.

Ju mer etablerad och "klassisk" en genre eller en artist är, desto större är sannolikheten att elever med högre och också lägre medelklassbakgrund uppskattar dem i motsats till dem med arbetarklassbakgrund.⁵³

Som exempel på "klassiska" artister nämner Bjurström Bob Dylan och Beatles. Bjurström tar upp vissa musikstilar för noggrannare analys. "Klassisk musik", "folkrock", "heavy metal", "undergenrer till heavy metal" och "hip hop". Vad gäller lyssnande till "klassisk musik" finns det mycket stora variationer i Bjurströms material.⁵⁴ Valet av gymnasielinje, teoretisk eller yrkesinriktad, samvarierar i stor utsträckning med smak för "klassisk musik", vilket Bjurström beskriver som ett specialfall av en allmän tendens att position i skolan samvarierar med mängden kulturellt kapital.⁵⁵ Lyssnandet till "Folkrock" följer samma mönster, men mindre tydligt. "Heavy metal" (ibland av Bjurström kallat "hårdrock") lyssnandet är inte lika tydligt skiktat. Elever på yrkesinriktade linjer och med arbetarklassbakgrund lyssnar mest, men skillnaderna är små.⁵⁶ Samma sak gäller för "undergenrer till heavy metal".

Att de högre klasserna hyser stor förkärlek för "etablerade" artister är, som nämnts, något som Bjurström själv verkar betrakta som en av de viktigaste slutsatserna av undersökningen.

Skola-fritid-framtid

En annan studie gjordes 1986 och redovisas i boken *Skola-fritid-framtid*. Denna enkätstudie omfattade 1.600 högstadieungdomar från tre olika

⁵³ Bjurström (*Rocken*):98.

⁵⁴ Signifikansnivån för samvariationen är 0,001 för alla faktorer utom en, där den är 0,05.

⁵⁵ Bjurström (*Rocken*):136.

⁵⁶ Ibid:146.

slags orter. "Smak", respektive "avsmak", har operationaliserats genom att respondenterna fått ange "gillande" respektive "ogillande".

Tyvär har resultaten redovisats summariskt, och ofta har kön och klass vävt samman, dvs författarna redovisar skillnader mellan t.ex. arbetarklasspojkar och akademikerflickor, men inte skillnader mellan arbetarklassungdomar och akademikerungdomar.⁵⁷

"Syntmusik" är mer populär bland akademikerungdomar än bland arbetarungdomar.⁵⁸ "Jazz- och bluesmusik"⁵⁹ är överhuvudtaget omtyckt av få ungdomar, men akademikerungdomarna är överrepresenterade. Samma mönster gäller för "klassisk musik". Detta till skillnad från "disco", "mainstream" (=pop), "hårdrock", "country" och "dansband", som fick högst smakvärde och lägst avsmaksvärde av arbetarklassungdomarna.

I enkäten efterfrågades ungdomarnas inställning artister från 1950-, 60-, 70- och 80-talen. Elvis Presley, som på 50- och 60-talen var mest populär bland arbetarklassen (framför allt bland flickor) är idag ungefär lika populär i de olika klasserna. Beatles, Bob Dylan och Rolling Stones gillades av akademikerungdomarna, likaså Pink Floyd och David Bowie. Att "hårdrocksbandet" Deep Purple, liksom Elvis Presley, gillades av alla klasserna tar författarna till intäckt för att de artister/grupper som blir stilbildande i viss genre tas upp i de övre skiktens smak även om den

⁵⁷ Om klass och könsvariablerna samverkar på ett sånt sett att varje kombination uppvisar sina särdrag så att inga generaliseringar är möjliga, eller åtminstone inte är lätta att göra, då är det ju inte rimligt att redovisa "klass" för sig. Men om det är av denna anledning författarna inte redovisat klass för sig, då borde de påpekat detta, vilket i så fall skulle minska rimligheten i den teori som jag använder.

⁵⁸ Den följande redovisningen utgår från Jönsson et al:68ff.

⁵⁹ Det är oklart om "jazz- och bluesmusik" utgör en eller två musikstilar i Jönsson et al.

aktuella genren inte ingår i denna smak. Detta backas upp av följande citat:

"Jag gillar inte hårdrock, men Deep Purple är okey."⁶⁰

Detta är samma fenomen som Bjurström beskriver som att de "etablerade" artisterna alltid får ett visst erkännande av de högre klasserna. Elvis och Deep Purple utgör alltså exempel på hur ungdomar ur de högre skikten efter hand tenderar att erövra vissa artister och göra dem till sina.

Bruce Springsteen och Dire Straits var ungefär lika omtyckta i alla klasser och av alla kön.⁶¹ Följande artister/grupper uppskattades av akademikerflickor: Howard Jones, Sade, Madonna, Imperiet och Ratata. Akademikerpojkar gillade: Pink Floyd, U2, Kraftwerk, Hansson de Wolfe United. Den allra mest klassdistinktiva gruppen var Simple Minds, som ingen arbetarklassungdom gillade till skillnad från ca 1/3 av akademikerungdomarna.⁶² Arbetarklasspojkar tilldelade olika hårdrocksgrupper, och speciellt då Mötley Crüe, de högsta smakvärdena. Flickorna i denna klass föredrog Pernilla Wahlgren, Carola, Herreys, Style, A-Ha och Modern Talking, samt Europe och Björn Afzelius.

I Jönsson et al finns även vissa uppgifter om *utövande* av musik. Vad gäller att spela i ett band var detta vanligast bland ungdomar från tjänstemanna- och arbetarklasshem. Arbetarungdomar spelade vanligen hårdrock, ungdomar med tjänstemannabakgrund spelade synth och rock. Utövande av soloinstrument skilde sig åt mellan könen och mellan

⁶⁰ Jönsson et al:70.

⁶¹ Ibid.

⁶² Siffran 1/3 är en approximation som bygger på antagandet att det i undersökningen ingår ungefär lika många akademikerflickor som akademikerpojkar.

klasserna. Klasskillnaderna var större bland flickorna; fiol och piano var vanligare i tjänstemanna- och akademikerflickorna än bland arbetarklassflickorna motsatsen gällde för gitarr. Bland pojkarna fanns tydliga klasskillnader endast för piano som ovanligt bland arbetarklasspojkarna. Medelklasspojkarna var tydligt mer intresserade av gitarr och trummor än pojkar från de andra klasserna. Den enda tendensen som gäller för båda könen är att utövandet av piano är minst vanligt i arbetarklassen och mest populärt i akademikerklassen.

Från diskotek till hypotek

1995 utkom Jan Carles och Per Sjöstrands utredning *Från diskotek till hypotek*. I den delen av undersökningen som genomfördes i form av en enkät i Gävle 1993, berördes ungdomars *intresse* för vissa angivna genrer. Carle och Sjöstrand använder en socialgruppsindelning i tre nivåer. Redovisningen av denna undersökning är mer summarisk än i Bjurström.⁶³ Intresset för klassiskt musik avtar med socialgruppstillhörighet så att socialgrupp 1 är mest intresserad och socialgrupp 3 minst intresserad. Socialgrupp 1 och 2 delar ett relativt sett större intresse för följande genrer: rock, blues, modern jazz, 50- och 60-tals jazz, 60-tals rock, folkrock och folkmusik. Socialgrupp 2 och 3 delar ett relativt sett större intresse för följande genrer: Hårdrock, heavy metal, house, reggae, pop och dansband. Intresset för hiphop samt undergenrer till heavy metal ökar med socialgruppstillhörighet på så sätt att socialgrupp 1 är minst intresserad och socialgrupp 3 är mest intresserad.

⁶³ Jag har utgått från diagrammen i Carle & Sjöstrand och gjort egna tolkningar av dessa.

TABELL 1. SAMMANSTÄLLNING AV UNGDOMSFORSKNING OM KLASS OCH MUSIKSMAK

Klassernas smak ⁶⁴	Carle & Sjöstrand	Jönsson et al ⁶⁵	Bjurström ⁶⁶
1>2>3	Klassisk musik	Klassisk musik Synth Jazz Blues 60-tals pop 60-tals rock	Opera Musicals Klassisk musik Svartrock Rock 60-tals rock
1=2>3	Blues Jazz Folkmusik ⁶⁷		Jazz Punk Folkrock Svensk proggmusik
2>1>>3 ⁶⁸	Rock 60-tals pop/rock Folkrock		
2>1>3	Synth (Syntrock)	50-tals rock	
2>1=3	Soul Svartrock		
2=1=3			Undergenrer till Heavy metal Syntrock
3=2>1, höga ⁶⁹	Hårdrock Reggae Pop Heavy metal House	Hårdrock (Deep Purple)	Hård rock Reggae (svagt) Pop Heavy metal Hiphop (svagt)
3>2>1	Hiphop Undergenrer till heavy metal	Disco Pop Heavy metal	House Dansband* Country*
3=2>1, låga ⁷⁰	Dansband	Country Dansband	

⁶⁴ I denna kolumn beskrivs relationerna mellan smakvärdena i de olika klasserna. Den första gruppen genrer, 1>2>3, har det gemensamt att de i någon undersökning befanns vara mest populära i den översta klassen (1), medel populära i medelklassen (2) och minst populära i arbetarklassen (3). Den andra gruppen genrer, 1=2>3, var lika populär i de två övre klasserna (1) och (2) och minst populär i arbetarklassen (3).

⁶⁵ I Jönsson et al redovisas oftast enbart skillnader mellan akademiker- och arbetarklassungdomar, deras mellannivå, tjänstemän, nämns inte så ofta.

-
- ⁶⁶ Ur Bjurström (*Rocken*) har jag tolkat uppgifter om lyssnande. Eftersom Bjurström redovisat resultaten mycket utförligt har jag själv fått väga samman olika kategorier. T.ex. är socioekonomisk bakgrund särredovisat för fader och moder, och lyssnande har tre möjliga värden: dagligen eller varje vecka, någon gång i månaden, mindre än någon gång i månaden eller aldrig. Det är möjligt att jag när jag tolkat Bjurströms omfattande tabell vägt samman kategorierna på ett sådant sätt att resultatet stämmer bättre överens med de två andra undersökningarna än vad som skulle varit fallet om jag inte känt till dessa undersökningar när jag gjorde sammanvägningen.
- ⁶⁷ Det absoluta värdet för denna genre var lågt.
- ⁶⁸ ">>" betyder här "mycket mindre än".
- ⁶⁹ De absoluta värdena för dessa genrer var höga.
- * För dessa genrer har jag slagit samman "lyssnar dagligen eller varje vecka" med "någon gång i månaden", då de absoluta värdena för dessa genrer var låga.
- ⁷⁰ De absoluta värdena för dessa genrer var låga.

adfasd64656667686970

64 dummy1
65 dummy1
66 dummy1
67 dummy1
68 dummy1
69 dummy1
70 dummy1

Tabellen är ett försök att jämföra resultaten i de tre undersökningarna. Jönsson et al avviker i det att mellankategoriens smak har inte redovisats för alla genrer, vilket gjort att placeringen av genrer på olika rader i denna kolumn i princip enbart avgjorts förhållandet mellan arbetarklassungdomars smak och akademikerungdomars smak.

I flera fall, speciellt vad gäller Bjurströms undersökning, har även svaga tendenser angivits, de allra svagaste indikerade med "(svagt)".

De genrer som skiftar mer än ett steg i placering i de olika undersökningarna är: svartrock, undergenrer till heavy metal och syntrock.

Ett problem med Bjurströms undersökning är att respondenterna kommer från ett litet antal skolor. En viss skolas karaktär, sådan som eleverna uppfattat den dels när de valde skola och dels under den tid de gått i den, kan då få genomslag i undersökningen. Detta talar för att i första hand utgå från Carle & Sjöstrand. En annan förklaring till skillnaderna mellan Carle & Sjöstrand respektive Bjurström är skillnader mellan Göteborg och Gävle, vilket även Bjurström själv i en senare text föreslagit.⁷¹

Min bedömning är ändå att den jämförelse jag gjort i tabellen visar en så stor överensstämmelse mellan undersökningarna att de går att använda för en jämförelse med min undersökning av innehållet i musikundervisningen. Erling Bjurström kommenterar likheten i resultaten mellan hans egen undersökning och Carle & Sjöstrand på följande sätt: "När det gäller smaken för [alla genrer utom heavy metal och dess undergenrer] sammanföll [...] de grundläggande tendenserna bland Göteborgs- och Gävleungdomarna nästan exakt med varandra."⁷²

⁷¹ Bjurström: *Högt och lågt*, Boréa bokförlag, Umeå, 1997, s 372.

⁷² Ibid.

B. EN UNDERSÖKNING AV MUSIKUNDERVISNINGEN

Intervjusvaren

Eftersom jag på förhand hade klart för mej vad jag ville veta och ställde konkreta frågor så är intervjusvaren som helhet betraktade rakt på sak.

Först redovisas/sammanfattas den delen av intervjun som handlar om musiklärarna. Detta för att lärarna kan placeras på en skala mellan två poler, och genomgången av svaren från lärarna kan det vara givande att känna till vilken placering på skalan den respondent har som citeras.

Musiklärarna

Musiklärarna kan placeras in på en skala mellan två poler. Den ena polen kännetecknas av orientering mot, intresse för, och aktivt utövande av, den kommersiella musiken. Den andra polen innebär motsvarande orientering etc, för så kallad "klassisk musik".

De två respondenter som placerats i den kommersiella polen hade en närmast osannlikt lik bakgrund. Deras föräldrar har varit klassiskt intresserade och mer eller mindre tvingat dem att spela klassisk musik. I tonåren har de brutit med denna deras föräldrars önskan och börjat med dåtidens aktuella rock musik. De har lärt sig själva och av kompisar och spelat i olika band. Sedan har de sökt in på musikhögskolan och vid antagningsproven spelat klassisk musik på det instrument de lärde sig som barn. De spelar fortfarande i band. De är män. Dessa två respondenter kallas i det följande för C och E.

De andra respondenterna har mer skiftande musikalisk bakgrund. Deras eget musikutövande inkluderar köraktiviteter på fritiden och/eller kyrkomusik, men de spelar inte, vare sig nu eller när de var yngre, i något band. De är kvinnor. De kallas i texten för A B D och F.⁷³

Upptagningsområdena för de olika respondenternas skolor kan beskrivas med avseende på invånarnas genomsnittliga sociala position ungefär enligt följande: A medel, B lägre medel, C låg, D och E (samma skola) hög, F låg.

Musikundervisningen

Fråga 1: Hur fördelar sig undervisningstiden över det tre kategorierna tal om musik, lyssnande till musik respektive utövande av musik?

Hälften av respondenterna påpekade att proportionerna var olika i olika årskurser, och då var tendensen att *tal om* musik fick en större andel i årskurs nio på bekostnad av *utövande*.⁷⁴ Alla utom en menade att hälften eller mer av tiden ägnades åt utövande av musik i årskurs 7. I nian uppgav de flesta respondenterna att andelen utövande låg mellan en 1/3 - 1/2 av undervisningstiden. En viktig styrande faktor är antagligen hur många halvklasstimmar skolan har råd med, två respondenter tog upp detta, och verkade mena att om man hade haft fler halvklasstimmar så skulle undervisningen ägnats mer åt *utövande*. Lyssnandet har ganska

⁷³ F hann jag aldrig intervjuas om hennes musikaliska bakgrund, men av intervjusvaren och det insamlade materialet att döma tillhör F definitivt den "klassiska" polen.

⁷⁴ De skolor jag undersökt hade bara musikundervisning i årskurs 7 och 9.

låga värden, men flera respondenter skiljer inte på lyssnade och tal, vilket gör det oklart hur mycket tid lyssnadet ges.

Att flera respondenter inte skiljer på lyssnande och tal tyder på att min indelning inte är självklar för dem. Kanske beror det på att i undervisningen är den stora skillnaden för lärarna den mellan att leda musikspelandet och att prata/lyssna.

Fråga 2: Vilken sorts prov används?

Skriftliga prov förekommer på alla undersökta skolor. Hälften av respondenterna nämnde frivillig uppsjungning eller uppspelning. Två respondenter kom i svaret på denna fråga in på bedömning och betyg.

Prov i utövande av musik har vi inte. Eleven vet aldrig att detta är ett prov, utan det får man kolla på varje lektion, hur man hänger med och hur man klarar spelstämmor och hur man sjunger osv. (C)

frivillig uppspelning [...] Sen ska alla praktiskt klara ensemblelåtarna. Praktiska bedömningen tycker jag ska väga tyngst. (E)

Jag antar att anledningen till att C och E tar upp bedömning trots att frågan inskränker sig till proven beror på att de ville betona att betygen inte bara grundas på provresultaten. C och E är de två respondenter som har en tydlig inriktning mot den kommersiella polen. Att just dessa, och inga andra respondenter, betonar att utövandet är viktigt för bedömningen av eleverna ligger i linje med vad man kunde förvänta sig. Flera respondenter påpekade att de frivilliga uppspelningarna/uppsjungningarna gjorde eleverna för att kunna få de högsta betygen. Kanske har proven i musikämnet mindre betydelse för betygen än i andra ämnen. Men detta gäller i så fall enbart den direkta betydelsen av proven på betygen. Det finns även en indirekt effekt i det att proven, och då framför allt den undervisning som förbereder för dem, kan

intressera eller uttråka olika elevkategorier och dessa attityder påverkar säkerligen deras intryck och bedömningar av den övriga undervisningstiden.

Fråga 3: När ni talar om musik, vilka genrer/musikstilar talar ni då om?

Alla respondenter skiljer mellan "klassisk" musik respektive pop- och rockmusik. I genomgången av musikhistoria är det vanligt att pop- och rockhistorien behandlas i årskurs 7 och den "klassiska" musikhistorien i årskurs 9. Alla respondenter kopplar i någon utsträckning begreppet musikstil till begreppet musikhistoria.

I 7:an går vi igenom popens historia från blues och slavmusik till nuet. (F)

De ordnar oftast musikstilarna i epoker, t.ex. 50-tal eller 1500-tal. Ibland använder de epoker synonymt med stilar. En respondent angav endast en musikstil, gregoriansk musik, och nämnde i övrigt enbart epoker.

Vad gäller den senaste musiken anger alla respondenterna att eleverna är viktiga informationskällor i undervisningen. Ofta byggs undervisningen om 90-talet, och för några även om 80-talet, upp kring elevernas redovisningar av egna fördjupningar.

Sen brukar jag dela ut/upp uppgifter då om 90-talets [musik] till eleverna i klassen. Dom får välja det dom är bra på och så är det dom som håller lektionen istället. Så då lär vi varandra. Jag måste medge att jag hänger inte med i 90-talets musik. Det gör jag bara inte. Men det gör dom. Och då är ju dom resursen istället. Och det är ganska bra. (A)

Vissa respondenter verkar, som A, använda elevernas kunskaper för att de själva inte vet så mycket. (Den ende respondent som inte nämnde detta arbetssätt, C, räknade upp flest 90-talsstilar som togs upp för behandling i undervisningen.) Tyngdpunkten verkar ligga på musik fram till 80-talet, för några även inklusive 80-talet.

Flera respondenter anser att de går igenom alla stilar.

Jag tar egentligen upp all västerländsk musik; ifrån grekiska tiden och hela vägen upp. (B)

Ja det är allt. Det är allt. Det är allt. Från gammal gregoriansk musik till dagens musik. (A)

Det är svårt att räkna upp vilka musikstilar respondenterna har nämnt, för de använder begrepp på olika abstraktionsnivåer. Å ena sidan används ord som "dagens musik", eller 90-talsmusiken, och å andra sidan räknar de upp artister och grupper. Följande svar är ganska typiskt:

I 7:an går vi igenom popens historia från blues och slavmusik till nuet. *Kan du räkna upp stilarna ni tar upp?* Jazz, 40- och 50-tal, Elvis och Bill Haley, Beatles, Jimi Hendrix. [Paus] ABBA, Rolling Stones dom håller fortfarande, svenska band. I 7:an får eleverna göra ett mindre arbete själva. De väljer oftast aktuell musik. I 9:an går vi igenom musikhistoria från 1500-talet och framåt. Eleverna får göra ett eget arbete. (F)

Respondenterna delar in stilarna i två stora kronologiskt ordnade grupper av musikstilar. I citatet ovan börjar den ena med blues/jazz och slutar med "aktuell musik". Den andra kategorin börjar i citatet ovan med 1500-talet. Den första kategorin börjar vanligtvis med "blues", "jazz", "50-talsmusik" och slutar med "90-talsmusik" eller "aktuell musik". Den andra kategorin kan börja med "1500-tal", "1600-tal", "antiken" eller "gammal gregoriansk musik", och slutar vanligen i början av 1900-talet, t.ex. med Stravinskij. "Modern konstmusik" tas inte upp.

Respondenterna betonade att de vanligtvis inte använde läroböcker. Lärarna gör ofta egna material. Sångböcker, dvs böcker med enbart noter, används en del.

Två saker slog mig när jag läste igenom svaren. För det första verkar det som att respondenterna associerar musikstilar med musikhistoria, de räknar upp, i kronologisk ordning, vilka musikstilar de talat om i musikhistorien. Att tala om

musikstilar görs antagligen mest i musikhistoriegenomgångar. För det andra hävdar de att de tar upp alla musikstilar, vilket kanske säger mer om musiklärarnas kunskaper om vilka musikstilar som finns än om musikundervisningen.

Fråga 4: Vilka skivor/band finns på denna skolan? Tar lärarna och eleverna med sig egna skivor/band?

Jag kommer att redovisa vilka skivor skolorna hade senare. På frågan om elever och lärare tog med sej skivor hemifrån svarade alla som fick frågan ja.

Den första frågan fick jag besvara själv genom att de visade mej sitt förråd och jag fick anteckna vilka skivor/band de hade där. Några respondenter besvarade även frågan under intervjun:

Vi köper för mellan ett- och tvåtusen om året. Nu har vi så att det täcker hyfsat rockhistorien. Och vi har åtminstone nån skiva i varje genre utom dansband. (E)

Varför har ni inte det?

Nej, jag vägrar alltså. Absolut. [paus] Det finns så mycket dansband och så på TV så att det tycker jag inte att man behöver ta upp. Det skulle vara om man diskuterade det som fenomen i så fall. [...] Sen försöker vi ha klassisk musik. (E)

Den moderna musiken tar eleverna med sig det dom har. Det går ju inte att hålla i alla genrer i skolan. Jag menar med tanke på vad skivor kostar och så, det funkas liksom inte, utan det får bli de fasta kunskapernas musik, man väljer ut godbitarna då från respektive genre och respektive epok. (A)

E säger att dansbandsmusik inte bör ha någon plats i musikundervisningen, annat än möjligen som fenomen. En av mina övergripande frågeställningar

lyder: "vilken musik kallas skräpmusik". Här har vi ett svar på den frågan: dansbandsmusik.

E talar, som vi tidigare hört andra göra, som om musikundervisningen täckte alla musikstilar, här genom att använda frasen "varje genre". Den andra respondenten, A, svarar delvis liknande: vi har godbitarna från respektive genre och respektive musik. Men, säger A, det går ju inte att hålla i alla genrer i skolan. Troligen menar respondenterna att de har skivor med exempel från varje viktigare genre.

I två intervjuer kom fram att de lyssnade på klassisk programmusik,⁷⁵ den ena respondenten arrangerade detta i samband med musikhistoriegenomgång, den andra som eget inslag i undervisningen.

Jag tar stickprov och bara lyssnar ibland. [...] T.ex. lyssnar vi nu på "våren" av Vivaldi. Vi har arbetsblad. Peer Gynt-musik. Det jag tycker om att använda är programmusik, lätt att följa med. Vi har Moldau av Smittan.
(D)

Att denna lyssning är ett eget inslag i undervisningen innebär rimligen att den har ett inte obetydligt utrymme.

Fråga 5: När ni spelar, vilka musikstilar brukar ni spela då?; Vilka instrument finns på skolorna? Vilka noter finns? Följdfråga: Vad spelas på uppvisningar o.d?.

Gitarr är huvudinstrumentet. Det finns normalt 15 stycken akustiska gitarrer. Vidare finns ett trumset, ett eller ett par av följande: piano,

⁷⁵ Programmusik kallas musik som skildrar ett händelseförlopp.

elgitarr, elbas, keyboard/synth. Detta är grundutrustningen, som i varierande utsträckning är kompletterad med: kontrabas, kongas- och bongotrummor, blockföljter, xylofoner, klockspel, kromatiska tonboxar. C och E angav att de hade en dator för musikprogrammering.

C använde uttrycket "blockföljter och sånt". Uttrycket och sånt är här sannolikt ett delvis förringade uttryck, och jag uppfattar det som att C, som var den som räknade upp flest musikstilar, vill göra det tydligt att den musik som spelas med blockflöjter och sånt inte har någon framträdande position i hans undervisning.

Vad gäller noter så framkom det att tabulatur⁷⁶ och bokstäver för basgångar ibland användes istället för noter. B svarade även på frågan om noter under intervjun, och detta svar fångar ganska väl vilka noter som finns på samtliga skolor.

En hel del gamla traditionella sångböcker, halvklass uppsättning samt enstaka exemplar av pop [år] från 60 och uppåt. Cornelishäften, ett och annat rockhäfte, en massa småplock som man hittar här och där, egna arrangemang. (B)

Vad gäller spelandet är "vispop" en vanlig kategori:

Visstil när de sätter igång [i sjuan]. Vi använder 15 akustiska gitarrer så man bygger upp undervisningen kring ackord. Man får välja låter med tre ackord: allt i från "Flickan från Havanna" "Heja blåvitt" "framåt" till nutida musik, vi tittar alltså i vispopböcker. (D)

Sen blir det mycket valt från vispop och pop [årtal]. (C)

Det blir gärna den här, inte den tuffare rocken, utan det blir lite mer den här halvakustiska, någonstans mellan medium rocklåtar och vispoplåtar. Och det beror mest på att vi har dom instrumenten. Det är svårt att köra med distade gitarrer i ett klassrum. (E)

⁷⁶ Tabulatur är bilder på hur fingrarna ska sättas på gitarren för ett visst ackord.

Flera respondenter gjorde kopplingen mellan vilka instrument dom hade och vilken musik dom spelade, (D) och (E) här ovan. Även (C) gjorde det:

det svåra med den riktigt moderna musiken det är ju avsaknaden av en bärande melodi i låtar ofta. Det är liksom arrangemanget runtomkring som är mycket viktigt. Mycket viktigare än vad det är i den här gamla sextiotals-musiken. Det visar sig också då att om man tar upp en modern låt, låt oss säga en låt som är två månader gammal och sjunger den. Och då väljer jag ofta melodiska sånger, som har någon form av bärande melodi. Då kan det vara så att eleverna tycker att ja men den gamla låten. Men det [den reaktionen] får man sällan, eller nästan aldrig faktiskt om man tar upp en äldre låt som ligger längre tillbaka i tiden. Då accepterar dom det mer än om man tar en låt som liksom har lämnat topplistan. Det här är lite märkligt. (C)

Du menar att det ligger då i att man inte kan återskapa kringarrangemangen i klassrummet? Det blir ju bara sången och melodin i första hand då? Och då blir det inte alls samma låt.

Nej. Fast vi försöker alltså. *Ja. Men jag kan tänka mig att det är ganska svårt.* Det är svårt ja. Men det är klart att i och med datatekniken, vi har ett musikprogram på dator som heter CuBase Score [som vi ska börja använda] (C)

Kanske kan man även förklara elevernas "lite märkliga" reaktioner med att topplistemusik är "deras", dvs eleverna uppfattar denna musik som en musik som de behärskar, som de är berättigade att yttra sig om. Detta till skillnad från sådan musik som de själva inte normalt lyssnar till utanför skolan, t.ex. sextiotals-musiken. Att just C och E använder datorn för musikprogrammering är knappast någon slump. De har kunnandet och ambitionen att utöva den moderna kommersiella musiken på ett sätt som eleverna inte ska förkasta.

B gjorde anmärkningen att de spelade andra musikstilar än de sjöng. De spelade oftast 60- och 70-tals låtar, men de sjöng från många fler musikstilar: folkmusik från olika länder, blues, populärmusik i allmänhet, musicals.

Sammanfattningsvis kan man säga att den aktuella musiken sällan utövas i undervisningen, men skillnaderna mellan lärarna är tydliga. Vanligast är musik från 60- och 70-talen och vispop. Vispopen väljs och spelas normalt utifrån nothäften och kan därför inte vara helt aktuell när den spelas i undervisningen.

Följdfrågan om uppvisningar o.d.: Samtliga respondenter tar på något sätt upp kör i sitt svar. Körerna har traditionella jul- och vårsånger på sin repertoar och ibland även popmusik, t.ex. musikalerna. Två respondenter nämnde att det fanns en skolorkester på skolan, som spelade rock respektive 60-tals pop.

Skolkörerna har uppenbarligen en stark position på uppvisningar o.d., liksom traditionella visor.

Det skriftliga materialet

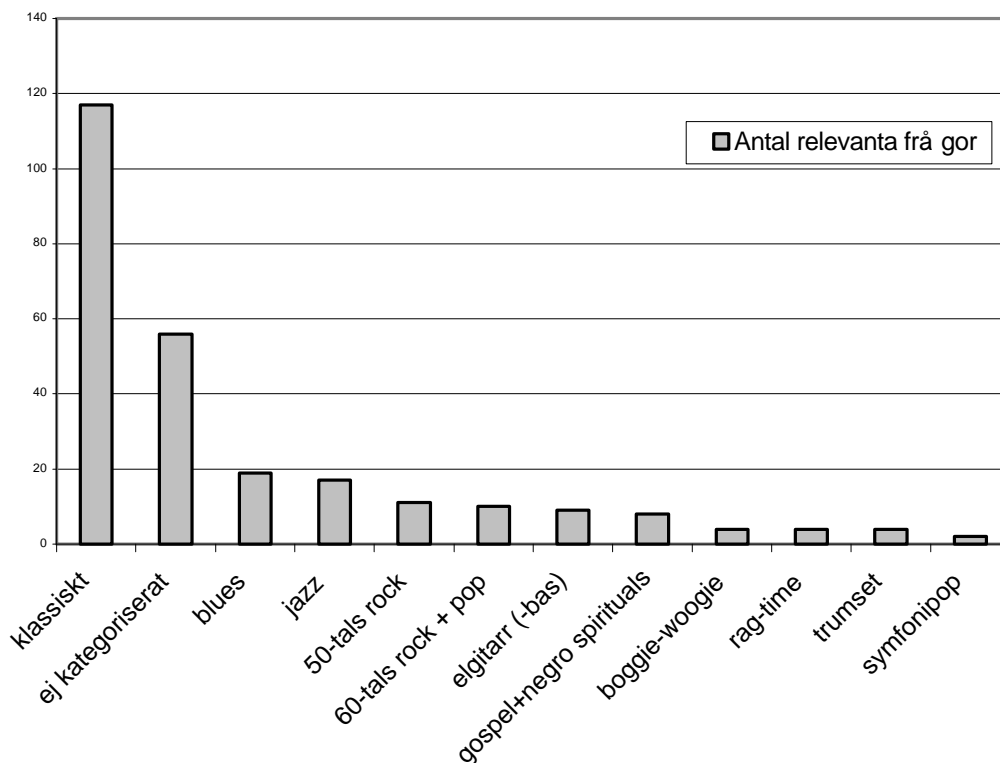
Att analysera det skriftliga materialet skiljer sig från analysen av intervjuerna på en viktig punkt: Jag måste nu själv göra genreindelningen. Att göra en genreindelning är problematiskt. Å ena sidan är det svårt för mej att uppfatta som rimlig en genreindelning som inte i någon mening motsvarar min egen musiksmak. Å andra sidan har användandet/erkännandet av en viss genreindelning makteffekter, och jag vill undvika att omedvetet förbättra någon grupps sociala position. Ju mer jag låter min egen musiksmak styra genreindelningen desto mer gynnas min egen grupps sociala position. Ju mindre jag låter min egen musiksmak styra genreindelningen desto mindre rimlig kan jag uppfatta den.

En "lösning" på denna problematik vore att försöka följa de genreindelningar som gjorts i sekundärlitteraturen vilket dessutom skulle underlätta en jämförelse mellan min undersökning och dessa undersökningar. Det visade sej dock svårt att genomföra. Jag tyckte helt enkelt att det var orimligt att använda dessa genreindelningar på materialet ifråga. Istället gjorde jag en egen genreindelning.

Innehållet i proven

För att ge en enkel sammanfattning av vad proven handlar om har jag valt att hänföra varje fråga till en genre. Vissa frågor går inte att kategorisera på detta sätt, t.ex. frågor om hur rösten fungerar. Andra frågor handlar om saker som är mer relevanta för vissa genrer än andra, t.ex. frågor om hur elgitarren fungerar eller vad en dirigent är. I vilken utsträckning en viss fråga är relevant för en viss genre blir naturligtvis tämligen subjektivt, men det jag är ute efter är endast en ungefärlig bild av vad som är provens viktigaste teman, och för det syftet hoppas jag att metoden trots allt kan vara användbar.

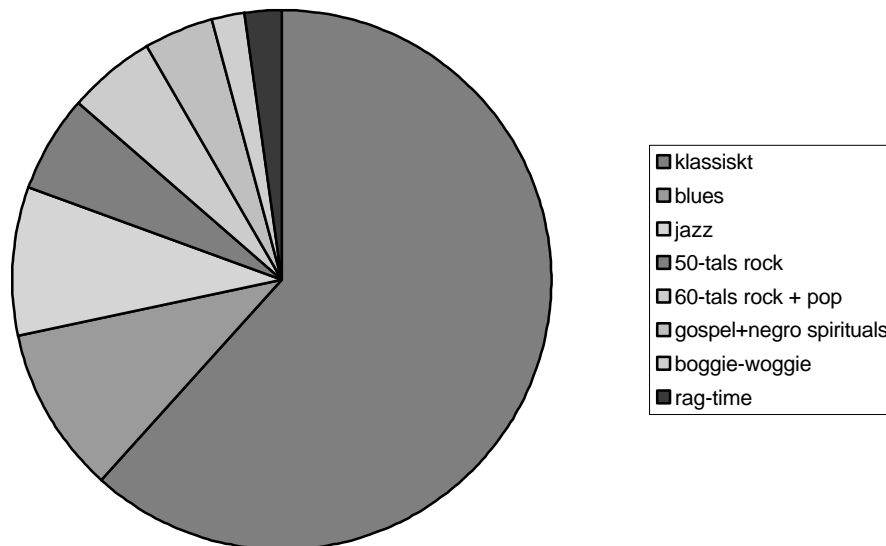
DIAGRAM 1 GENRER I PROVEN, STAPELDIAGRAM.

I diagram 1 redovisas hur många frågor som har kategoriserats till respektive genre. Märk att de frågor som inte kunnat hänföras till någon genre bildar en egen kategori. Vidare har enbart genrer unikt relevanta för mer än en fråga tagits med. I kategorin ”elgitarr (-bas)” ingår sådana provfrågor som handlade om elgitarren eller elbasen, och i kategorin ”trumset” ingår frågor som handlar om trumset. Anledningen till att dessa frågor inte hänfördes till ”ej kategoriserat” var att de är inte relevanta för klassisk musik, som dominerar materialet. Denna dominans blir än tydligare om det framgår att i kategorin ”ej kategoriserat” inte ingår någon större mängd poster som skulle kunna sägas vara ”icke-klassiska”.

DIAGRAM 2 GENRER I PROVEN, CIRKELDIAGRAM.

Provfrågor enbart genrerrelevanta

Det är uppenbart att teman för proven i första hand är musik *i historien*. Av de genrebestämda frågorna finns inga genrer som uppstått senare än på 1960-talet. De genrer som finns med i proven svarar mycket bra mot vilka genrer respondenterna uppgett att de *talar om*, med det undantaget att musik producerad under de senaste två-tre decennierna inte ingår.⁷⁷ Respondenterna uppgav ju också att eleverna ofta gjorde egna fördjupningsarbeten kring den musiken.

Förteckningar över skivor och band

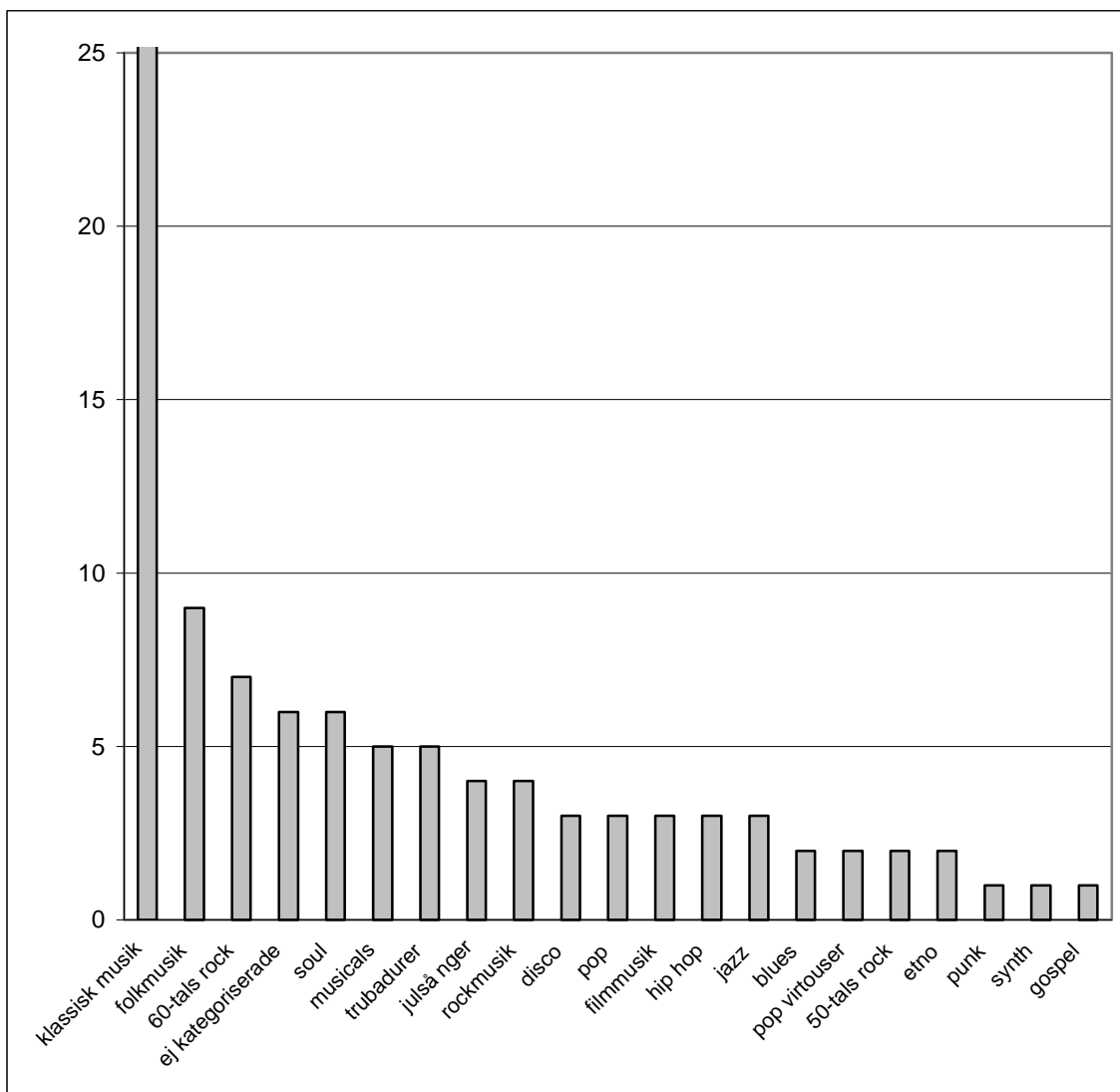
”Klassiskt”, med drygt 250 träffar, dominerar så stort i materialet att diagrammet har brutits för att de andra kategoriernas inbördes

storleksförhållande ska kunna uttydas. "Ej kategoriserat" innebär att jag inte kunnat avgöra till vilken genre dessa skivor/band bör hänföras, beroende på att jag inte hört/känt till musiken ifråga.

Det faktum att materialet enbart baseras på tre skolor, som dessutom visar stora skillnader sinsemellan, gör att varje tolkning bör betraktas som en hypotes snarare än ett resultat.

⁷⁷ Några sådana frågor ingår faktiskt, men jag har som sagt uteslutit genrer till vilka mindre än två frågor hänförts.

DIAGRAM 3 GENRER I SKIVOR OCH BAND, BRUTET STAPELDIAGRAM.

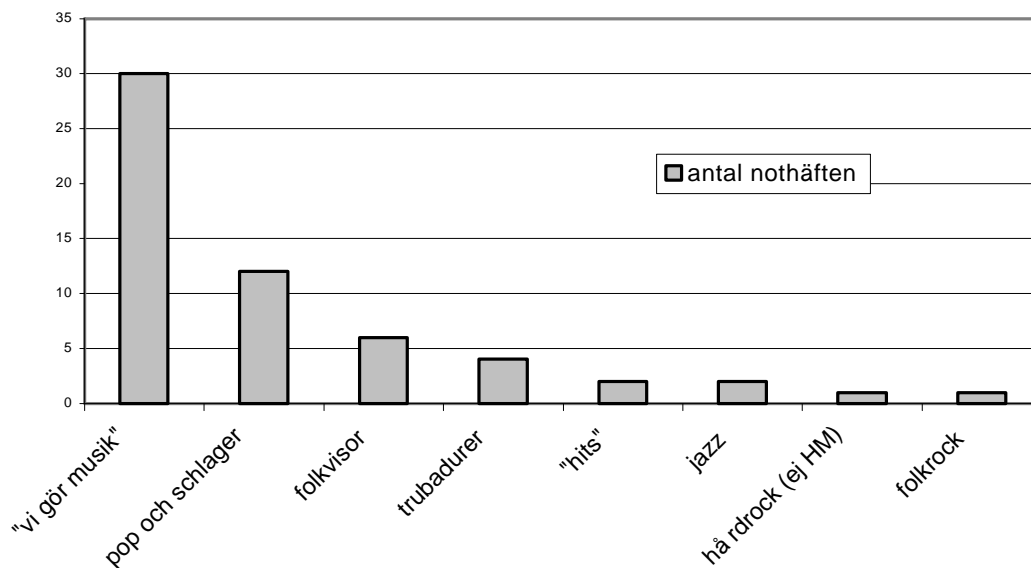
Det "behövdes" fler genrer för att beskriva vilka skivor och band som fanns än för att beskriva provfrågornas innehåll, och, som det ska visa sej, även fler än för att beskriva vilka noter som fanns. Kanske kan det förklaras med att lyssna till en skiva eller ett band kräver minst kunskap om, och färdighet i, genren från lärarens sida. Lättheten att lyssna på en skiva eller ett band innebär också att lyssnandet till en viss genre

innebär en lägre grad av erkännande av denna genre än vad spelandet eller förhöret om (proven) en viss genre innebär.

Förteckningar över noter

Materialet ser ut ungefär som man kunde vänta sej med tanke på vad respondenterna uppgivit om vilka musikstilar de brukade spela i undervisningen.

DIAGRAM 4 GENRER I NOTER, STAPELDIAGRAM.

"Hits" har jag kallat en kategori till vilken jag fört noter med ordet "hits" som enda genrebestämning i titeln.

C. JÄMFÖRELSE MELLAN RESULTATEN FRÅN A . OCH B .

Det är nu möjligt att göra en jämförelse mellan vilken musik som får erkännande i skolan och vilken musik som olika kategorier av elever uppskattar.

Sekundärlitteraturen delar in eleverna i tre kategorier utifrån familjens sociala position. Deras indelningar är naturligtvis inte likadana, men enligt min uppfattning tillräckligt lika för att användas i detta sammanhang. De kategorierna är arbetarklass, lägre tjänstemän och högre tjänstemän (i Jönsson et al: "akademiker").

Arbetarklass

Vilken position har de genrer, som är speciellt erkända av elever i arbetarklassen, i skolmusiken? Det gäller alltså genrererna heavy metal, hårdrock, house, pop och disco, samt i lägre grad dansband, country, hip-hop, reggae och undergenrer till heavy metal.

Distinktionen mellan *hårdrock* och *heavy metal* vet jag för lite om för att kunna använda. Vad gäller hårdrock/heavy metal förekommer en enda träff i det skriftliga materialet, ett nothäfte, och det visar sig att detta nothäfte består av låtar av gruppen Deep Purple, dvs just den hårdrocksgrupp som blivit stilbildande inom sin genre och tagits upp av elevkategorier med högre social position.⁷⁸ C och E uppgav att heavy metal togs upp i undervisningen. Vidare gäller att musklärarna själva

⁷⁸ Minns citatet ur Jönsson et al: "Jag gillar inte hårdrock, men Deep Purple är okej."

ofta ogillar heavy metal. Av de fyra respondenter som svarat på frågan om vilka musikstilar de tyckte sämst om nämnde samtliga på något sätt hårdrock.

Bland arbetarklassungdomar var hårdrock mer omtyckt av pojkar än om flickor. Generellt kan man säga att arbetarklassflickornas smak mer liknade de högre klassernas smak än arbetarklasspojkarnas.⁷⁹

House nämns av två respondenter, B och C. B berättar att vissa elever gjort egna arbeten om house och informerat de övriga eleverna. I det skriftliga materialet saknas House helt. (Techno nämns av E). *Pop* är den genre som i högst grad erkänns i skolan, av de genrer som arbetarklassen erkänner i högre grad än andra klasser. Dock är pop en extremt omfattande genre i så motto att väldigt många låtar kallas för pop. Sett i absoluta värden är pop en erkänd genre även i de högre klasserna, ett exempel på detta är att hos Carle & Sjöstrand är pop den genre som flest ungdomar är intresserade av och minst är ointresserade av.

När respondenterna nämner pop handlar det ofta om pop från 60-, 70- och 80-talen (dvs 10 år tillbaka i tiden, eller mer, från intervjutillfället) och för det mesta om vilken musik som *spelas* i skolan. I proven förekommer inte frågor specifika för annan pop än 60-tals pop. Fyra skivor/band kategoriserades som pop, varav en producerades på 70-talet. Vad gäller noter är situationen som väntat annorlunda: pop och schlager är en stor kategori och utgör en femtedel av hela materialet. "Vi gör musik" innehåller säkert också en hel del popmusik. Även här gäller dock att pop producerad (komponerad) under de senaste åren inte finns med alls i samma utsträckning som äldre pop.

⁷⁹ Detta är linje med min hypotes, arbetarklassflickor har nämligen högre betyg än arbetarklasspojkar.

Pop från 1960-talet är inte mer erkänd i arbetarklassen än i de högre klasserna, snarare tvärtom.⁸⁰

Respondenten C angav att eleverna kategoriserade E-type, Michael Jackson samt Roxette som pop. C karaktäriserade E-type som omväxlande rap och refrängsång. C påpekade också att C själv använde en annan definition av popmusik. Detta gäller säkert även de andra musiklärarna. Problemet med pop-genren är att eleverna och lärarna, och i viss mån även jag själv, använder den för att beteckna olika musik. Detta innebär att den popmusik som är något mer populär i arbetarklassen än i den högsta klassen inte är samma popmusik som i skolan har en erkänd position.

Även om inte namnet *disco* nämndes av någon respondent, så beskrev en respondent en av de genrer som togs upp i undervisningen så att denna genre sannolikt skulle kallats disco om den nämnts med namn. Vidare har tre skivor kategoriserats som disco.

Arbetarklassflickorna tycker bättre om disco än arbetarklasspojken.⁸¹

Dansbandmusik har en mycket låg grad av erkännande i skolan. C nämnde att ett exempel på dansbandmusik brukade ingå i en frågesport om musikstilar. I det skriftliga materialet förekommer ingen dansbandmusik. I intervjuerna nämns dansbandmusik i övrigt på ett ställe, som citerades tidigare; E förklarar att denna vägrar att införskaffa exempel på dansbandsmusik.

⁸⁰ Enbart Jönsson et al använder 60-tals pop som en kategori, men Bjurström (*Rocken*) respektive Carle & Sjöstrand använder kategorierna "pop" samt "60-tals rock", och möjligtvis inkluderar "60-tals rock" i dessa undersökningar vad som i Jönsson et al och i mitt material kallats 60-tals pop.

Countrymusik verkar vara helt frånvarande i skolans värld. Vare sej i det skriftliga materialet eller intervjuerna finns någon enda referens till countrymusik.

Hiphop nämns av C och E i samband med vilka musikstilar de tar upp i undervisningen. I det skriftliga materialet ingår tre hiphop-skivor.

Reggae saknas helt i mitt material.

Undergenrer till heavy metal förekommer på två ställen i intervjuerna, A nämnde death metal som den musikstil som respondenten tyckte mest illa om, C berättade att death metal ingick i undervisningen om olika genrer.

Om de genrer som är relativt sett mest erkända i arbetarklassen handlar inte någon av de 259 provfrågor som ingår i mitt material.

Lägre tjänstemän

De enda genrer i de tre undersökningarna jag refererar till som är mer erkända av ungdomar från den lägre medelklassen än ungdomar från någon annan samhällsklass är soul och 50-talsrock. Klassens ungdomars smak kan beskrivas som en sammanslagning av arbetarungdomars och högsta klassens smak.⁸² Av arbetarungdomars relativa favoritgenrer är det enbart undergenrer till heavy metal som är klart mindre populära i den lägre medelklassen. Eventuellt finns också en sådan skillnad mellan arbetarklass och lägre medelklass för genrerna dansband, country och disco, men dessa siffror är osäkra.

⁸¹ Jönsson et al. Det är rentav så att arbetarklasspojkar är den kategori som angett högst avsmaksvärde för discomusik, hur stort avsmaksvärdet var i absoluta tal framgår dock inte.

⁸² Utan arbetarklassens och den högsta klassens avsmak för varandras relativa favoriter, förstås.

50-talsrocken har en, jämfört med de tidigare behandlade genrerna, relativt god ställning i skolmusiken. 11 provfrågor, 4% handlade om 50-talsrock.⁸³ Samtliga respondenter utom B nämnde 50-talsrock som en del av undervisningen om musikhistoria/musikstilar. Skivor och band förekom dock enbart 2. Det talar för att förteckningen över skivor och band inte speglar sannolikheten att en viss musik kommer att spelas i undervisningen på något bra sätt.⁸⁴

Soul nämns inte i intervjuerna, men en provfråga handlar om soul,⁸⁵ och soul är en av de genrer som har flest skivor representerade i mitt material, vilket dock som ovan påpekats kanske inte betyder så mycket. Soul har inte tagits upp under genren 60-tals pop.⁸⁶

Om man jämför den lägre tjänstemannaklassens med den högre tjänstemannaklassens smak för de genrer som arbetarklassen har klart mindre smak för, skulle man kunna tala om tre grupper: en grupp, som vi kan kalla X, med genrer mer populära i den lägre än i den högre tjänstemannaklassen, en grupp, Y, med genrer som är lika populära i båda klasserna, och en grupp som är mer populär i den högre tjänstemannaklassen, Z.

För nästan samtliga dessa genrer, dvs alla de genrer som är relativt sett klart mindre populära bland arbetarungdomar, är skillnaderna dock

⁸³ 6% om man enbart räknar med frågor som kategoriserats till en specifik genre, dvs inte räknar med "ej kategoriserade", "elgitarr (-bas)" och "trumset".

⁸⁴ Betänk också att förteckningen enbart bygger på uppgifter från tre av de fem undersökta skolorna.

⁸⁵ Soul är inte med i diagrammen över provfrågor, för dessa inkluderar enbart genrer med minst två relevanta provfrågor.

⁸⁶ Anledningen till jag i detta fallet, till skillnad från resonemanget om popgenren, inte tar fasta på skillnaden mellan 60-tals soul och soul som producerats under de senaste åren är att det exempel på artist inom genren soul som nämndes på den enkät som hade med genren soul (Carle & Sjöstrand) var James Brown, som varit aktiv sedan 1956.

mycket små, och de olika undersökningarna har delvis olika resultat (se de tre översta radkategorierna i Tabell 1. Sammanställning av ungdomsforskning om klass och musiksmak, sidan 40).

Till kategorin Y vill jag placera de genrer som enbart förekommer i de två nedre radkategorierna, dvs "1=2>3" samt "2>1>>3". I kategori Y ingår genrer som antingen enbart förekommer i den mittersta radkategorin ("1=2>") eller förekommer i både den översta ("1>2>3") och den understa ("2>1>>3"). Kategori Z utgörs av de genrer som förekommer enbart i de två övre radkategorierna ("1>2>3" samt "1=2>3").⁸⁷

I **kategori X** skulle då enbart folkrock hamna. B beskriver en genre som kan sägas vara folkrock.

Högre tjänstemän (akademiker)

Under denna rubrik redovisas både kategori Y och Z, även om inte genrer i kategori Y enligt min teori kan förklara skillnader i skolframgång mellan lägre och högre tjänstemannaklass.

Kategori Y innehåller följande genrer: rock, 60-tals rock, punk, svensk proggmusik, folkmusik

*Rock*genren delar en del problem med popgenren, den har funnits så länge och är så stor att de interna skillnaderna inom rocken gör det svårt att veta vilken musik man menar när man talar om rockmusik. Carle & Sjöstrand exemplifierade rock med artisterna Bruce Springsteen och Rod

⁸⁷ Synth och Svartrock förekommer på radkategori 1, men inte på rad 2 eller 3, vilket borde kvalificera dem för kategori Z, men de förekommer även längre ner i tabellen, i radkategori nr 4 och 6 respektive nr 5. Vad gäller synth kan det hända att den genrens position har förändrats över tid (den avvikande höga placeringen bygger på uppgifter från 1986). Svartrockens skiftande position i de två undersökningarna från början av

Stewart, artister som varit aktiva i mer än tjugo år och vars musik säkerligen ändrats en hel del under dessa tjugo år. I intervjuerna nämns ofta ”rockens utveckling” som en betydande del i undervisningen, men om man ser till provfrågorna verkar denna ”utveckling” avstannat efter 1960-talet och 60-tals rock är en egen kategori som analyseras senare. Rockens instrument framför andra, elgitarren, har 9 relevanta provfrågor, men elgitarren är ju mycket relevant för nästan alla genrer.⁸⁸

Vad gäller lyssnandet har rocken fyra träffar. Högre position verkar rockmusiken ha i utövandet av musik i skolan. I förteckningarna över noter nämns visserligen ordet ”rock” endast i en titel, men intervjuerna ger en annan bild. Bruce Springsteen, som ju förekom som exempel på rockartist i en enkät, nämns speciell av A som exempel på vilken musik de brukar spela.⁸⁹ Vid sidan av vispop, är rock en relativt vanlig genre i utövandet. C berättade att skolbandet brukade spela rockmusik.

60-tals rock/pop har en jämfört med de tidigare behandlade genrererna mycket hög position, endast 50-tals rocken kan sägas ligga på en liknande,

1990-talet kan jag inte förklara. Varken synth och svartrock kommer att användas i den kommande analysen.

⁸⁸ Om man vill kan man notera att av de fem genrer i vilka elgitarren är ett mindre vanligt instrument förekommer fyra i kategori C, dvs är mest populärt i den högsta klassen, och ingen av dessa fem genrer tycker arbetarungdomar relativt mest om.

⁸⁹ Bruce Springsteen nämns faktiskt i samtliga undersökningar, och den bild av smakerna för hans musik som redovisas i de olika undersökningarna är något olika. I den äldsta undersökningen, Jönsson et al från 1986, nämns Springsteen tillsammans med rockgruppen Dire Straits som ovanliga exempel på artister som uppskattas lika mycket i olika sociala grupper. I början av 1990-talet är bilden lite annorlunda, nu varierar smaken för såväl Springsteen som artist, som rockgenren i sin helhet, mellan de olika klasserna. Hos Carle & Sjöstrand har den lägre medelklassens ungdomar något större smak för rock än den högre tjänstemannaklassens. Hos Bjurström (*Rocken*) råder det omvända förhållandet. Bjurström har också undersökt smaken just för Bruce Springsteen, och

men lägre, nivå. 10 provfrågor, dvs 5% av de frågor som kategoriserats till någon specifik genre, handlade om 60-tals rock. Jag utgår från att respondenterna, när de använder uttrycket "60-tal" menar det som jag kategoriserat som 60-tals rock/pop. Fem av sex respondenter nämner "60-tal" när de redogör för vilka musikstilar de tar upp. Tre respondenter nämnde att de brukade utöva 60-tals rock/pop. Skolbandet på en skola spelade 60-tals rock/pop. 60-tals rock/pop finns väl representerat bland de skivor och band som fanns på de tre skolor varifrån jag har uppgifter om detta. 60-tals rock/pop hamnar på tredje plats om man rangordnar genrerna efter det antal skivor och band som fanns i materialet.

Musiklärarna själva verkar ha relativt mer smak för 60-tals rock/pop än för andra genrer. Om detta sätts i samband med att flera respondenter uppgett att deras egen musiksmak sätter sin prägel på undervisningen,⁹⁰ är det rimligt att påstå att 60-tals rock/pop erkänns i hög grad i skolan.

Punkmusik saknas helt i mitt material och nämns inte överhuvudtaget i intervjuerna.

Svensk proggmusik saknas också helt i mitt material och förbigås med tystnad i intervjuerna.

Folkmusik nämns av B och C i genomgången av musikstilar i undervisningen, B sjunger folkmusik med sina klasser, och kören sjunger bland annat folkmusik. C nämner folkmusik som en av sina egna favoritgenrer. Folkvisor har en framskjuten placering när det gäller noter. Folkmusik är den genre, som efter klassisk musik, representeras av flest skivor och band. När det gäller proven saknas dock folkmusiken

samma sak gäller för hans musik som för rockgenren i sin helhet.

⁹⁰ Av de fyra som fick frågan om de trodde att deras egen musiksmak påverkar undervisningen svarade samtliga jakande.

helt, den kanske har svårt att finna en plats i den *historieskrivning* proven verkar spegla.

Kategori Z rymmer följande genrer: klassisk musik, opera, musicals, jazz och blues.

Klassisk musik är den genre som erkänns mest av alla genrer i skolan. 117 av 259 provfrågor handlade om klassisk musik. Om man bara tar i beaktande de 203 som kategoriserats som relevanta för en specifik genre utgör de frågorna om klassisk musik 62%. Diagram 3, Genrer i skivor och band på sidan 57, fick brytas för att klassisk musik dominerade så att skillnaderna mellan de andra genrernas värden annars inte skulle kunnat tydliggöras. Det fanns ca 250 skivor/band med klassisk musik i mitt material, dvs mer än 3 gånger så många som alla andra genrer tillsammans och mer än 10 gånger så många som den genre som representerades av näst flest skivor/band. Vad gäller noter saknas klassisk musik helt, vilket också kunde förväntas med tanke på vilken musik respondenterna uppgett utövas i undervisningen.

I intervjuerna berättar samtliga respondenter att klassisk musik tas upp i undervisningen. Av de tre respondenter som uttalat sig om sin personliga musiksmak nämner samtliga klassisk musik som något de uppskattar.

Med undantag för utövandet har klassisk musik den klart högsta positionen av alla musikstilar i skolan.

Opera nämns enbart på ett ställe i intervjuerna, A berättar att hon själv nyligen fått ett intresse för opera och att hon även tagit upp opera i undervisningen. Till sin förvåning lyckades hon få eleverna fascinerade. I förteckningen över skivor/band fanns 7 träffar på opera, vilket skulle

placera denna genre på samma position som 60-talsrock.⁹¹ 9 provfrågor handlar om opera, vilket skulle placera opera i mitten av de genrer som har fler än 1 relevant provfråga.⁹²

Musicals nämns av B som en genre de ibland sjunger. Skivor/band fanns fem i genren musicals, men vad gäller provfrågor och noter saknas musicals.

Jazz nämns av tre respondenter som en musikstil som tas upp i undervisningen. Tre respondenter nämner jazz när de talar om sin egen favoritmusik. Vad gäller frågor på proven är jazz den tredje mest frekventa genren, med 17 frågor (9% av de genrespecifika frågorna). 3 skivor/band kategoriserades som jazz, 2 nothäften bestod av jazz.

Blues fyra respondenter angav att de tar upp blues i undervisningen, B säger att de ibland sjunger blues. Med 19 frågor (10% av de genrespecifika frågorna) är blues den genre som, näst efter klassisk musik, flest frågor på proven handlar om. 2 skivor/band med blues fanns på de tre skolor som jag har uppgifter ifrån vad gäller förekomst av skivor/band. Noter med blues saknas i materialet.

Likt jazzen, och även den klassiska musiken, verkar bluesen ha en erkänd position när det gäller talet om musik, men utövat är knappt förekommande.⁹³

⁹¹ I samtliga grafiska redovisningar av mitt material har opera sorterats in under klassisk musik. Förteckningen över skivor och band redovisas på sidan 57.

⁹² Se Diagram 1, sidan 53.

⁹³ Lyssnandet är svårt att veta något om, då förteckningarna skivor/band inte räcker som underlag för att dra slutsatser.

SLUTSATS OCH DISKUSSION

Som jag ser det ger jämförelsen en entydig bild av hur kulturellt avstånd, vad gäller musik, mellan skolan och eleverna ökar med sjunkande klassposition och minskar med stigande klassposition. Ett annat sätt att uttrycka detta fenomen är att säga att tillgången på kulturellt kapital ökar med klassposition, eller, vilket är samma sak, de värderingar som skolan institutionaliserar gynnar de elever som har höga klasspositioner och missgynnar de elever som har låga klasspositioner.

Detta fenomen, hur man nu väljer att formulera det, gäller för samtliga undersökta skolor; de skillnader mellan olika musiklektörer som redovisats är i detta avseende helt obetydliga. De tydliga skillnaderna mellan vilka musikstilar som *talas om* respektive *utövas* i skolan är också oväsentliga i detta avseende, ty det rör sig, på det hela taget, om en variation *inom* det intervall av musikstilar som är de övre klassernas smak.⁹⁴

I *Ursprung och utbildning* drivs linjen att orsakerna till social snedrekrytering knappast står att finna i vad som sker varje dag i klassrummen.⁹⁵ Vad kan man säga om denna uppfattning mot bakgrund av vad som redovisats i denna uppsats?

⁹⁴ Tendensen är att den musik som talas om i skolan är relativt mest populär i bland högre tjänstemannaklass, och den musik som utövas är ungefär lika populär bland ungdomar från högre som lägre tjänstemannaklass.

⁹⁵ "står orsakerna till den sociala snedrekryteringen att finna i vad som sker varje dag i klassrummen? Vår genomgång av tidigare

För det första har jag invänt mot själva möjligheten att förklara social snedrekrytering med hänvisning till något annat än just det som sker varje dag i klassrummen, denna möjlighet har som förutsättning att man utgår från skolans nuvarande verksamhet som *på förhand given*, dvs att de värderingar som skolan institutionaliserar tas som utgångspunkt.

För det andra har jag försökt, och enligt min uppfattning lyckats, framställa en liten del av det som sker varje dag i klassrummen, musikundervisningen, så att den, mot bakgrund av kunskap om klasskillnader i musiksmak, kan anses vara orsak till social snedrekrytering och klasskillnader i skolframgång.

När det gäller försöket att förklara samvariationen mellan klasstillhörighet och skolframgång i ämnet musik har jag utgått från att musikämnet i detta avseende liknar övriga ämnen, dvs att elever från familjer med hög klassposition har högre betyg än elever från familjer från låg klassposition.⁹⁶ Om det skulle visa sig att detta inte är fallet just när det gäller musikämnet,⁹⁷ måste detta specifika förklaringsförsök betraktas som misslyckat. Detta skulle emellertid *inte* betyda att den principiella invändning jag gjort mot att förklara social snedrekrytering med hänvisning till annat än just det som sker i skolan, skulle förlora kraft.

Om denna uppsats har något värde så ligger det i så fall i att dess resultat kan användas politiskt för att definiera om den kunskap som

forskning - avsnitt 8.1.3 - talar för att så inte är fallet", *Ursprung och Utbildning*, s 394. Jämför även fotnot 13.

⁹⁶ Anledningen till att just betyg, som ju bara är en av tre dimensioner i begreppet skolframgång, lyfts fram här är dels att det på ett så uppenbart sätt är avgränsat till just ämnet i fråga, vilket inte gäller för karriär, dels att det är så lätt att mäta, vilket inte gäller för upplevelse.

erkänns i skolan, att förändra föreställningar om vad som är värt att läras ut i skolan, till fördel för de elever som idag lider av brist på kulturellt kapital och till nackdel för de elever som idag drar nytta av sitt kulturella kapital. En sådan förändring av verksamheten i skolan kräver dock undersökningar av mer än enbart musikundervisningen. En sådan förändring kräver att vad som erkänns som kunskap i allmänhet, dvs i samtliga skolämnen, jämförs med vad som erkänns som kunskap av eleverna från olika samhällsklasser när de är utanför skolan.

I en sådan jämförelse är det viktigt att inte på förhand fixera en viss definition av kunskap, det skulle t.ex. kunna leda till att ungdomar i vissa klasser verkar mindre intresserade av kunskap, en makteffekt man bör undvika. Istället ska man koncentrera sig på vilket kunnande eller praktiskt bemästrande som erkänns av eleverna och utifrån detta konstruera system av kategoriseringar, distinktioner som man kan kalla kunskap och jämföra med verksamheten i skolan.

Om kunskap, och musikstilar och litteraturgenrer, kan sägas vara innehåll till skillnad från form, så finns det också en rad andra fenomen att analysera för att mer fullständigt förstå samvariationen mellan klass och skolframgång, nämligen de som har att göra med *på vilket sätt* saker görs. Form och innehåll är en mycket tveksam dikotomi, men om jag skulle försöka använda den skulle jag påstå att de frågeställningar jag formulerat i denna uppsats utom de om kunskap, musik, litteratur, är frågor om form, t.ex. frågorna om hur man lär ut, vilka sätt att tala (och skriva) som erkänns som fina. Vad som skiljer dessa frågeställningar från de som rör innehållet är att de sannolikt kräver andra, mer resurskrävande undersökningsmetoder, i första hand mer av observationer, då de rör områden som inte finns speciellt bra

⁹⁷ Det finns i skrivande stund ingen tillgänglig statistik.

begreppslagda i vardagsspråket, vilket gör det svårare för elever och lärare att informera om dessa fenomen.

LITTERATURLISTA

- Berner, Boel, Callæwert, Staf & Silberbrandt, Henning (eds): *Skola, ideologi och samhälle*, Wahlström & Widstrand, Stockholm, 1977.
- Bernstein, Basil: "En sociolinguistisk aspekt på socialisation med viss hänsyn tagen till den individuella inlärningsförmågan", i Loman, Bengt (eds): *Barnspråk i klassamhälle*, LiberLäromedel, Lund, 1974.
- Bjurström, Erling: *Spelar rocken någon roll: Kulturell reproduktion och ungdomars musiksmak*, Statens ungdomsråd, Stockholm, 1993.
- *Högt och lågt: Smak och stil i ungdomskulturen*, Boréa bokförlag, Umeå, 1997.
- Bourdieu, Pierre & Passeron, Jean-Claude: *Reproduction in Education Society and Culture*, Sage Publications, London, 1990 [1970].
- Broady, Donald: *Sociologi och Epistemologi: Om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*, HLS Förlag, Stockholm, 1991 [1990].
- Callæwert, Staf & Lundgren, Ulf P: "Undervisningsforskning och social reproduktion" (möjligen heter artikeln "Social reproduktion och forskning om undervisning") i, Lundberg, Svante, Selander, Staffan & Öhlund Ulf (eds): *Jämlikhetsmyt och klassherravälde: En antologi om skola och utbildning i avancerade kapitalistiska samhällen*, Bo Cavefors bokförlag, 1976.
- Carle, Jan & Sjöstrand, Per: *Från diskotek till hypotek: Om Ungdomars ekonomi och konsumtion*, Ungdomsstyrelsen, Stockholm, 1995.

- Dahlberg, Gunilla, Petterson, Sten & Åsén, Gunnar: "Pedagogik och föreställningar om omvärlden", i Bernstein, Basil & Lundgren, Ulf P: *Makt, kontroll och pedagogik: Studier av den kulturella reproduktionen*, LiberFörlag, 1983.
- Gabrielsson, Ingemar: "Behövs musikundervisning?", i *Musikundervisning i omvandling: En debattbok om utvecklingslinjer, arbetsformer, mål och medel inom skolmusiken*, Musiklärarnas riksförening, 1976.
- Gregersen, Frans, Jakobsen, Karen Sonne, Mathiesen, Anders, Olsesen, Henning Sallin, Pedersen, Anette Steen & Rasmussen, Palle (eds): *Klasspråk: Sociolingvistik och utbildning*, Gidlunds, 1976 [1974].
- Jönsson, Ingrid, Trondman, Mats, Arnman Göran & Palme, Mikael: *Skola-fritid-framtid: En studie av ungdomars kulturmönster och livschanser*, Studentlitteratur, Lund, 1993.
- Lindblad, Sverker: "Skolkarriär och levnadsbana: Om elevers erfarenheter av ungdomsskolan och rekryteringen till högre studier", i Eriksson, Robert & Jonsson, Jan O. (eds): *Sorteringen i skolan*, Carlssons, Stockholm, 1994.
- Lundgren, Ulf P: *Model Analysis of pedagogical processes*, LiberLäromedel/Gleerup, Lund, 1977.
- SCB 1995: *Utbildningsstatistik årsbok*, SCB, Stockholm, 1995.
- SCB 1989: *Social skiktning i utbildningsväsendet, Siffror om högskolan 8*, SCB, Stockholm, 1989.
- SOU 1993:85 *Ursprung och Utbildning*, Fritzes, Stockholm, 1993.